

**RODNA ANALIZA EKONOMSKIH
PROGRAMA I FINANSIJSKIH MERA
U SRBIJI**

**RODNA ANALIZA PROGRAMA, REZULTATA
I UTICAJA FONDA ZA INOVACIONU
DELATNOST SA PREPORUKAMA
ZASNOVANIM NA IDENTIFIKOVANIM
RODNIM JAZOVIMA**

**Izveštaj je pripremila Nacionalna alijansa za
lokalni ekonomski razvoj (NALED) za
Kancelariju UN WOMEN u Srbiji**

Tim koji je učestvovao u pripremi analize:

Sanja Nikolin, tim liderka i ekspertkinja za pitanja rodne ravnopravnosti
Aleksandra Vladisavljević, konsultantkinja za razvoj preduzetništva i rodnu ravnopravnost
Ivan Sekulović, analitičar za politike socijalnog uključivanja
Dušan Vasiljević, savetnik za ekonomska i pitanja dobre uprave
Ivana Bogosavljević Čikić, ekspertkinja za lokalni ekonomski razvoj
Milica Anđelković, saradnica za analitiku
Violeta Jovanović, supervizorka

Ova publikacija je nastala u okviru projekta “Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti», koji sprovodi Agencija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), uz finansijsku podršku Evropske unije. Stavovi u ovoj publikaciji pripadaju isključivo autorima i autorkama, i ne predstavljaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija, ili bilo koje druge organizacije pod okriljem Ujedinjenih nacija.

Ključni koraci ka
rodnoj ravnopravnosti

**RODNA ANALIZA EKONOMSKIH
PROGRAMA I FINANSIJSKIH MERA
U SRBIJI**

**RODNA ANALIZA PROGRAMA,
REZULTATA I UTICAJA
FONDA ZA INOVACIONU DELATNOST
SA PREPORUKAMA ZASNOVANIM NA
IDENTIFIKOVANIM RODNIM JAZOVIMA**

**Izveštaj je pripremila Nacionalna alijansa za
lokalni ekonomski razvoj (NALED) za
Kancelariju UN WOMEN u Srbiji**

Svi termini kojima su u tekstu označeni položaji, profesije, odnosno zanimanja, izraženi u gramatičkom muškom rodu, podrazumevaju prirodni muški i ženski rod lica na koje se odnose.

Sadržaj

A. Skraćenice	8
B. Uvod	9
C. O Fondu za inovacionu delatnost	11
1. Kada je FID uspostavljen i zašto?	11
2. Koliki je ukupni finansijski portfolio FID?	11
3. Kako izgleda struktura programa FID?	12
4. Kako izgleda struktura upravljanja FID?	13
5. Koju dodatnu vrednost FID donosi privredi?	13
6. Koji su glavni rezultati dosadašnjeg rada FID?	14
D. Uzorkovanje programa FID za analizu	16
E. Metode prikupljanja podataka, izvori i vremenski okvir	17
F. Zašto su bitni rodni aspekti podrške inovativnom preduzetništvu?	19
G. Dizajn programa ranog razvoja i programa sufinansiranja inovacija	21
H. Javni pozivi (JP) za Programme ranog razvoja i Programme sufinansiranja inovacija i izbor kandidata	23
I. Rodna struktura tima uspešnog kandidata	30
J. Opis raspoložive podrške	34
K. Raspoloživi iznos bespovratnih sredstava	37
L. Uslovi za konkurisanje	39
M. Informisanje potencijalnih korisnika	41
N. Kriterijumi za evaluaciju prijava	43
O. Kvalifikacije i rodna struktura članstva odbora za investicije	44
P. Monitoring i izveštavanje programa	47
Q. Zaključak i preporuke	50
R. Literatura	54
Dokumenti FID	56
Prilog 1: Globalni okvir, okvir EU i nacionalni okvir za rodnu ravnopravnost u inovacijama	58
Prilog 2: Instrumenti za prikupljanje podataka	71

A. Skraćenice

JP	Javni poziv
KNTR	(Ujedinjene nacije) Komisija za nauku i tehnologiju za razvoj
EKP	Evropska kancelarija za patente
EU	Evropska unija
RGRR	Radna grupa za rodnu ravnopravnost Komisije Ujedinjenih nacija za nauku i tehnologiju za razvoj
IK	Informacije i komunikacija
IKT	Informacije, komunikacija i tehnologije
FID	Fond za inovacionu delatnost
IPP	Instrument za pretpristupnu pomoć
PPIS	Projekat podrške inovacijama u Srbiji
NALED	Nacionalna alijansa za lokalni ekonomski razvoj
USP	Ugovor o saradnji u oblasti патената
I&R	Istraživanje i razvoj
IIR	Instituti za istraživanje i razvoj
N & T	Nauka i tehnologija
NTI	Nauku, tehnologija, inovacije
MSP	Mala i srednja preduzeća
TP	Tehnička pomoć
PTT	Program transfera tehnologija
CTI	Centar za tehnološka istraživanja
SB	Svetska banka

B. Uvod

Ovaj izveštaj je pripremio NALED kao sastavni deo istraživanja „Rodna analiza ekonomskih programa i finansijskih mera u Srbiji“. Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta „Ključni koraci ka rodnoj ravnopravnosti“, koji sprovodi Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), uz finansijsku podršku Evropska komisija u okviru Instrumenta za prepristupnu pomoć (IPA). Cilj istraživanja je da podrži napore Vlade Republike Srbije u realizaciji Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost Specifični cilj 3.3: Rodna analiza politika, programa i mera.

Sveobuhvatna analiza se sprovodi da bi se postigli sledeći specifični ciljevi (SC): 1. Ojačati bazu dokaza za razvoj rodno odgovornog preduzetništva; 2. Identifikovati rodne jazove u podršci inovacijama i preduzetništvu u ciljnim institucijama i opštinama; i 3. Razvijanje rodno odgovornih programa podrške i paketa OCD. Analiza je sprovedena u periodu od decembra 2018. do marta 2019. godine. Obuhvatila je sledeća 4 zadatka:

1. Pregled podataka i mera RAS / RRA i analiza efekata i rodno uticaja;
2. Sprovođenje rodno analiza i identifikovanje rodno jazova u najmanje 10 poziva lokalnih samouprava za podršku aktivnostima organizacija civilnog društva;
3. Rodno uticaj najmanje 10 postojećih izvora finansiranja za MMSP na lokalnom nivou; i
4. Analiza programa, rezultata i rodno uticaja programa Fonda za inovacionu delatnost i davanje preporuka na osnovu identifikovanih rodno jazova.

Ovaj poduhvat predstavlja podršku Nacionalnoj strategiji za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine, cilj 3. Uvođenje rodno ravnopravnosti u osmišljavanje, sprovođenje i monitoring javnih politika¹.

Obuhvat Zadatka 4 je bio da se proceni uticaj odabranih programa Fonda za inovacionu delatnost (FID) na rodnu ravnopravnost. To znači da se prikupljaju, analiziraju i sintetizuju podaci u vezi sa informisanjem kompanija u vlasništvu žena i muškaraca o programima FID, osetljivošću predmetnih programa u pogledu prioriteta rodno ravnopravnosti u relevantnim sektorima u kojima se sprovodi intervencija FID, i da se identifikuju primeri dobre prakse i prostor za poboljšanja. Sve to uz razumevanje da Fond za inovacionu delatnost nastoji da ojača uspešno učešće Srbije u globalnoj ekonomiji znanja kroz povećanje kapaciteta početnika u poslovanju i resursa dostupnih za njihov rast. Takođe, oni doprinose sveukupnom razvoju inovacija kroz mnoštvo finansijskih instrumenata, posebno kroz „podsticanje osnivanja novih i jačanje postojećih kompanija njihovim pozicioniranjem za pristup tržištima preduzetničkog kapitala. Fond za inovacionu delatnost dodatno stimuliše javne i privatne investicije i otvara inovativni potencijal u Srbiji, omogućavajući inovatorima iz akademskih krugova da svoje ideje predstavljaju na tržištu, otvore nova radna mesta i prošire se“². Budući da dobija budžetska sredstva³, FD potpada pod Zakon o budžetskom sistemu. Ovaj zakon nalaže svim korisnicima budžeta da uvedu rodnu perspektivu u odgovarajuće

¹ Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period 2016 – 2020., str.35 Specifični ciljevi 3.3. Rodna analiza politika i mera; i 3.4. Rodno osetljiva statistika i registri

² <http://www.innovationfund.rs/about-if/>

³ Statut FID, član 10

budžete⁴, uključujući rodnu analizu budžeta i restrukturiranje budžeta kako bi se unapredila rodna ravnopravnost kao jedan od budžetskih ciljeva⁵.

U okviru ovog zadatka su zarad postojanja tog cilja, sprovedene sedeće aktivnosti:

Aktivnost 4.1	Uzorkovanje programa Fonda za inovacionu delatnost koje će biti predmet analize i projekata finansiranih u okviru odabranih programa
Aktivnost 4.2	Definisanje metoda prikupljanja podataka, izvora i vremenskog okvira
Aktivnost 4.3	Pregled javnih poziva i procedure selekcije projekata / prijava iz ugla rodnog aspekta
Aktivnost 4.4	Analiza rodnog uticaja programa i postignutih rezultata, posebno u vezi sa ženama
Aktivnost 4.5	Izrada izveštaja - Analiza programa
Aktivnost 4.6	Konačni nacrt Rodne analize programa, rezultata i uticaja FID

Ovaj izveštaj je strukturiran na sledeći način:

Prvi segment pruža osnovne informacije o FID. Nakon toga sledi obrazloženje metodologija uzorkovanja i prikupljanje podataka; razrada relevantnosti rodne analize u portfoliju Fonda za inovacionu delatnost; sledi opis i rodna analiza dizajna programa FID; analiza pet krugova javnih poziva i procesa izbora kandidata; Rodna struktura tima uspešnog kandidata FID; opis raspoložive podrške FID, iznos dotacija i uslovi za konkurisanje. Informisanje potencijalnih korisnika se takođe analizira iz rodne perspektive. Razmatraju se kriterijumi za prijavu, kao i rodni sastav članstva Odbora za investicije i Ekspertske komisije. Zatim, analiza razmatra okvir za praćenje i izveštavanje programa, pravila i prakse. Konačno, analiza donosi zaključke o statusu agende za rodnu ravnopravnost u FID i predlaže preporuke i kako nastavite dalje. Bibliografija je data neposredno pred kraj dela sa priložima: Prilog 1; Prilog 2 i Prilog 3 daju informacije o pravnoj osnovi, strukturi i ključnim podacima FID u vezi sa rodnom statistikom budžeta i donosioca odluka.

⁴ Article 2, Zakon o budžetskom sistemu

⁵ Ibid., član 4

C. O Fondu za inovacionu delatnost

Da bi se sproveda rodna analiza Fonda za inovacionu delatnost (FID), važno je razumeti opseg rada FID. Ovaj deo sadrži osnovni pregled u obliku informativnog dokumenta. Informacije o operativnom, pravnom i strateškom okviru FID i širem kontekstu nacionalne, EU i globalne politike inovacija na mestu susreta sa rodnom ravnopravnošću date su u Prilogu 1.

1. Kada je FID uspostavljen i zašto?

Fond za inovacione delatnosti (FID) je osnovan 2011. godine i nastoji da doprinese ukupnom razvoju inovacija u Republici Srbiji. FID dizajnira i implementira različite instrumente finansijske pomoći i podstiče osnivanje novih i jačanje postojećih kompanija. Pomaže da se kompanije pozicioniraju tako da mogu pristupiti tržištima preduzetničkog kapitala. Isto tako, fond doprinosi naporima usmerenim na privlačenje direktnih stranih investicija u visokotehnološka istraživanja i razvoj, promoviše veze između istraživanja i tehnološkog razvoja i ekonomije, i podstiče i podržava razvoj inovativnih tehnologija⁶. FID je imao prekid u isplati grantova od 2014. do 2017. godine.

2. Koliki je ukupni finansijski portfolio FID?

Od osnivanja FID, EU je izdvojila oko 13 miliona evra iz IPA⁷ fondova za Fond za inovacionu delatnost⁸. Svetska banka je upravljala Projektom podrške inovacijama u Srbiji (PPIS) koji je bio finansiran iz Instrumenta za pretpristupnu pomoć EU (IPP) u iznosu od 8,4 miliona evra⁹. PPIS je implementiran od 2011. do 2016. godine. Primarni cilj projekta je bio upravljanje finansijskim instrumenti koji podržavaju inovativne aktivnosti u ranoj fazi i stimulisanje istraživanja i razvoja (I&R) sa komercijalnim potencijalom u privatnim preduzećima u Srbiji. PPIS je imao značajnu ulogu u izgradnji kapaciteta Fonda za inovacionu delatnost¹⁰ za upravljanje i praćenje programa FID; implementacija finansijskih instrumenata koji podržavaju inovacije preduzeća; i pružanje tehničke pomoći Institutima za istraživanje i razvoj (IIR)¹¹. Sveukupno, FID je odobrio sredstva u iznosu od 15,8 miliona evra za 352 inovativna projekta. FID je primio ukupno 1.300 zahteva za grantove za podršku inovativnim projektima¹².

6 <http://www.innovationfund.rs/about-if/>

7 U 2017. godini, Republika Srbija je kroz Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, izdvojila 2,7 miliona evra za nastavak dva programa. Sredstva su došla iz Projekta za konkurentnost i radna mesta u Srbiji, koji sprovodi Republika Srbija uz pomoć Svetske banke. Ovo je komponenta šireg ugovora o kreditu potpisanog između Svetske banke i Republike Srbije u iznosu od 89,5 miliona evra za finansiranje Projekta za konkurentnost i radna mesta u Srbiji od kraja marta 2016. do 30. juna 2019. godine. Podrška FID je deo podkomponente Podrške inovativnoj ekonomiji <http://www.innovationfund.rs/serbia-competitiveness-jobs-project/>. Dosadašnje finansiranje obuhvata 6,9 miliona evra Projekta za istraživanje, inovacije i transfer tehnologije u Srbiji (Projekat), koji se finansira iz Instrumenta za predpristupnu pomoć Evropske unije (IPP) za 2013. godinu u iznosu od 4,9 miliona evra, a kofinansiraju ga Republika Srbija i srpski privatni sektor u iznosu od po 1 milion evra. Projekat podrške inovacijama u Srbiji (PPIS) je sproveo Fond za inovacionu delatnost u periodu 2011-2016. . Projekat podrške inovacijama u Srbiji finansiran je iz EU IPA fondova za 2011. godinu, a njime je upravljala Svetska banka.

8 Ибид.

9 Iz izveštaja o Projektu Svetske banke za podršku inovacijama u Srbiji: Vrednost američkog dolara je tokom implementacije projekta porasla skoro 30 odsto u odnosu na evro. Iznos u američkim dolarima odobren za projekat je iznosio 11,9 miliona dolara. Konačni iznos isplate - i kod Bankae i kod Primaoca - je iznosio približno 9,7 miliona dolara, sa isplatom preko Primaoca u iznosu od 8,35 miliona dolara. Od ukupno 8,4 miliona evra, otkazano je 655.000 evra. Srećom, kursna razlika nije uticala na implementaciju jer su bespovratna sredstva i troškovi bili u evrima.

10 Izgradnja kapaciteta je uključivala: (a) rad Odbora za investicije i dubinska analiza prijave za grantove; (b) angažovanje strateških i operativnih savetnika za pružanje pomoći po pitanju sadašnjih i budućih programa, strategije, operacija i procedura FID; (c) operativno upravljanje projektima u odnosu na Evropsku uniju (EU) i Svetsku banku; (d) obuku osoblja FID; (e) mentorstvo i obuka preduzeća-korisnika FID; (f) događaje i radionice o vidljivosti projekta; i (g) operativna infrastruktura FID, uključujući razvoj informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) i finansijskog upravljanja (FU). Izvor: <http://documents.worldbank.org/curated/en/394131476361888907/Serbia-Innovation-Serbia-Project>

11 Ibid, str.4 - 5

12 <http://www.inovacionifond.rs/o-fondu/o-fondu>

3. Kako izgleda struktura programa FID?

Portfolio FID se sastoji od četiri stalna programa i više projekata¹³.

Tabela 1, Pregled programa FID

NAZIV PROGRAMA	OPIS	FINANSIRANJE
Program ranog razvoja ¹⁴	Program ranog razvoja namenjen je mladim preduzećima koja razvijaju tehnološku inovaciju za kojom postoji potreba na tržištu. Program je osmišljen sa namerom da podrži opstanak preduzeća tokom kritične faze istraživanja i razvoja i omogući razvijanje poslovnih kapaciteta pomoću kojih će svoje inovacije plasirati na tržište.	do 80.000 evra, ili do 85% od ukupno odobrenog budžeta projekta, najmanje 15% od ukupnog odobrenog budžeta projekta treba da obezbedi preduzeće Uslovi za konkurisanje: mikro ili malo privredno društvo, osnovano u Srbiji, u većinskom privatnom srpskom vlasništvu, ne starije od tri (3) godine u trenutku prijavljivanja Oblasti nauke i tehnologije / sektor: Projekat može biti iz bilo koje oblasti nauke i tehnologije i bilo kog industrijskog sektor Trajanje projekata: do 12 meseci Do sada je realizovano ukupno 6 poziva
Program sufinansiranja inovacija ¹⁵	Program sufinansiranja inovacija namenjen je preduzećima kojima su potrebna znatna finansijska sredstva za komercijalizaciju istraživanja i razvoja. Program ima za cilj dalji razvoj postojećih inovativnih preduzeća zasnovanih na znanju, podsticanje uspostavljanja saradnje sa međunarodnim partnerima i povećanje broja tehnoloških kompanija.	do 300.000 evra, odnosno do 70% ukupno odobrenog budžeta projekta za mikro i mala preduzeća, odnosno 60% za srednja preduzeća najmanje 30%, odnosno 40% obezbeđuje podnosilac prijave iz drugih privatnih izvora nezavisnih od Fonda Uslovi za konkurisanje: mikro, mala i srednja preduzeća osnovana u Srbiji u većinskom privatnom vlasništvu Oblast nauke i tehnologije/sektor: Projekat može biti iz bilo koje oblasti nauke i tehnologije i bilo kog industrijskog sektora. Trajanje projekata: do 24 meseca Do sada je realizirano ukupno 5 poziva
Program saradnje nauke i privrede ¹⁶	Program saradnje nauke i privrede osmišljen je da podstakne preduzeća iz privatnog sektora i javne naučno-istraživačke organizacije da realizuju zajedničke naučno-istraživačke i razvojne projekte sa ciljem da kreiraju nove proizvode i usluge, odnosno inovativne tehnologije, sa tržišnim potencijalom.	do 300.000 evra, ili do 70% od ukupnog odobrenog budžeta projekta najmanje 30% obezbeđuje podnosilac prijave iz drugih privatnih izvora nezavisnih od Fond Uslovi za konkurisanje: Konzorcijum sačinjen od najmanje jednog mikro, malog ili srednjeg privrednog društva i najmanje jedne javne naučno-istraživačke institucije koje ispunjavaju uslove propisane Priručnikom Programa saradnje nauke i privrede; Konzorcijum može imati najviše pet članica Oblast znanosti i tehnologije/ sektor: projekat može doći iz bilo koje oblasti nauke i tehnologije i bilo kog industrijskog sektora Trajanje projekta: do 24 meseca

¹³ Projekat za konkurentnost i radna mesta u Srbiji, Projekat za istraživanja, inovacije i transfer tehnologija u Srbiji, WBEDIF, MAIN, uz gore pomenuti Projekat za podršku inovacijama u Srbiji.

¹⁴ <http://www.innovationfund.rs/mini-grants-program-qa/>

¹⁵ <http://www.innovationfund.rs/matching-grants-program-qa/>

¹⁶ <http://www.innovationfund.rs/qa-collaborative-grant-scheme/>

Program transfera tehnologija¹⁷	Program transfera tehnologija (PTT) ima dvostruki mandat:	• da se pokaže da je komercijalizacije pronalazaka koji proizilaze iz srpskih javnih institucija za I&R moguća; • Izgraditi kapacitete Kancelarija za transfer tehnologija (KTT) četiri vodeća univerziteta u Srbiji kroz obezbeđivanje praktičnih iskustava u transferu tehnologije i procesu komercijalizacije, od inicijalnog predstavljanja do zaključenja posla;
---	---	--

4. Kako izgleda struktura upravljanja FID?

Strukture upravljanja je sastavljena od: Upravnog odbora¹⁸, direktora¹⁹ i Nadzornog odbora.²⁰

Ostale strukture FID uključuju međunarodne recenzente i članove Odbora za investicije koji se sastoje od međunarodnih stručnjaka i stručnjaka iz dijaspore koji imaju iskustva u upravljanju tehnološkim firmama, naučnim istraživanjima, komercijalizaciji i zajednici investitora. Oni donose konačne odluke o dodeli grantova na osnovu procedure koja se sastoji od tri koraka.

- Upravljanje je jedno od najjačih obeležja FID i uspeh FID se oslanja na očekivanja tržišnih aktera koja se tiču pravednosti, transparentnosti i institucionalnog integriteta.
- Transparentan proces odabira osmišljen je tako da vrednuje zasluge i potencijal za komercijalizaciju.
- Integrisane povratne informacije od recenzenata treba da doprinesu snažnom razvoju čak i kod odbijenih kandidata.
- FID je razvio kapacitete da apsorbira međunarodna i budžetska sredstva.

5. Koju dodatnu vrednost FID donosi privredi?

- FID igra veoma važnu ulogu u podržavanju evolucije inovacionog ekosistema u Srbiji²¹.
- Fond doprinosi vidljivosti inovacija i podizanju svesti zainteresovanih strana kroz sistematsko informisanje i edukativne događaje za zainteresovane strane na nivou preduzeća i institucija.
- Fond je jedina ustanova čiji je primarni zadatak da podrži inovacije u MSP, komercijalizaciju istraživanja, jače veze između istraživačke zajednice i preduzetništva i spremnost preduzeća za investicije.
- Kroz svoj rad, FID gradi nova znanja i nove odnose sa zainteresovanim stranama i pruža usluge poslovne podrške koje nisu dostupne na drugim mestima.

¹⁷ <http://www.innovationfund.rs/ttf-program/>

¹⁸ Statut FID, član 14: Upravni odbor FID ima 5 članova. Tri bira i imenuje Vlade. Jednog bira FID iz ranga osoblja FID i jednog predlaže FID kao nezavisnog stručnjaka za inovacije. Predsednika Upravnog odbora imenuje ministar nadležan za oblast nauke, istraživanja i tehnologije od članova Odbora.

¹⁹ Ministar predlaže na osnovu predloga FID i imenuje ga Vlada na period od 4 godine. Statut FID, član 19.

²⁰ Tri člana, dva predlaže Vlada i jednog iz FID predlaže direktor. Odbor imenuje Vlada na period od 4 godine. Predsednika imenuje Vlada na predlog nadležnog ministra. Statut FID, član 17.

²¹ Izvor: Svetska banka, IZVEŠTAJ O ZAVRŠETKU REALIZACIJE I REZULTATIMA (TF071742) DODELE GRANTA U IZNOSU OD 8,4 MILIONA EVRA (9 MILIONA AMERIČKIH DOLARA) REPUBLICI SRBIJI ZA PROJEKAT PODRŠKE INOVACIJAMA U SRBIJI

- FID ima jedinstven uvid u kapacitet MSP da integrišu inovativne proizvode, usluge i stručna znanja u lokalno, regionalno i globalno tržište.
- Kroz svoje operativne procedure, FID podiže lestvicu za srpske kompanije stvarajući im priliku da osete ukus globalne konkurentnosti. Fond preuzima vodeću ulogu u upravljanju u Srbiji proceduralno najnaprednijom selekcijom koja se zasniva na vrednostima.
- FID je važna spojница sa okvirnom Evropskom politikom inovacija.

Po pitanju uticaja na rodnu ravnopravnost, evaluacija Pilot programa Svetske banke²² navodi da: *Programi FID su obezbedili podršku za nekoliko izuzetnih žena istraživača kako bi postale preduzetnice koje su se čak pojavile u međunarodnim medijima. One sada predstavljaju inspiraciju za mlađe preduzetnice. Bilo bi **važno** u budućim programima **pojačati naglasak na rodnoj pripadnosti** s obzirom na vrlo specifične izazove sa kojima se srpske preduzetnice suočavaju prilikom ulaska na tržište, **pristupanja finansiranju i zaduživanjem i akcijskim kapitalom, kao i izazovima koji su povezani sa ozbiljnim uznemiravanjem tokom vođenja firme.***

6. Koji su glavni rezultati dosadašnjeg rada FID²³?

- Zahvaljujući, barem delimično, podršci FID, korisnici su podneli ukupno 33 prijave za nacionalni patent, a korisnici su takođe podneli 25 međunarodnih prijava za patent²⁴.
- FID je kao zaštitni znak razvio Program ranog razvoja i Program sufinansiranja inovacija do sada je sproveo 11 javnih poziva.
- U pilot fazi, FID je primio i pregledao 470 predloga projekata. Od tog broja, 52 projekta su dobila ukupno 6 miliona evra. FID je povećao interesovanje i potražnju za inovativnim ekonomskim projektima i saradnju između nauke i preduzetničke zajednice.
- Prihodi kompanija kojima je dodeljeno finansiranje u okviru Projekta za podršku inovacijama u Srbiji²⁵ (PPIS) porasli su za 62%, odnosno sa 6,21 miliona evra u 2011. na 10,09 miliona evra u 2014. godini;
- Otvoreno je 300 novih radnih mesta, a to su uglavnom visokokvalitetna radna mesta;
- Izvoz preduzeća korisnika podrške je porastao sa 0,59 na 3,10 miliona evra;

²² Izvor: Svetska banka, IZVJEŠTAJ O ZAVRŠETKU REALIZACIJE I REZULTATIMA (TF071742) DODELE GRANTA U IZNOSU OD 8,4 MILIONA EVRA (9 MILIONA AMERIČKIH DOLARA) REPUBLICI SRBIJI ZA PROJEKAT PODRŠKE INOVACIJAMA U SRBIJI

²³ Podaci sa veb sajta FID

²⁴ Od tog broja, 13 je dostavljeno u skladu sa Sporazumom o saradnji u oblasti patenata (PCT) - međunarodnim sporazumom o patentnom pravu koji obezbeđuje jedinstvenu proceduru za podnošenje prijave patenta u cilju zaštite pronalazaka u svim državama potpisnicama. Prijava patenta podneta prema PCT se zove međunarodna prijava ili PCT aplikacija; 4 kod Evropskog zavoda za patente (EPO), 1 u SAD, 1 u Australiji, Evroaziji i Japanu. Izvor: Fond za inovacionu delatnost <http://www.innovationfund.rs/about-if/>

²⁵ Projekat podrške inovacijama u Srbiji realizovao je Fond za inovacionu delatnost u periodu 2011-2016. Projekat podrške inovacijama u Srbiji finansiran je iz EU IPA fondova za 2011. godinu i njim je upravljala Svetska banka.

- Izuzetno visok procenat firmi koje su opstale potvrđuje veliku potrebu za podrškom inovacijama (veliki izbor što se tiče inovacija koje stoje na raspolaganju), kao i dobru selekciju firmi (dobar izbor). Inovacija podrazumijeva rizik od neuspeha i taj put nije bezbedan. Kada je stopa ostapnka tako visoka, to najčešće znači da je samo zagrebano po površini što se tiče vrhunskih tržišnih ideja i da postoji prostor za mnogo veću apsorpciju i produktivno iskorišćenje podrške.
- Program transfera tehnologija²⁶ podržava uspostavljanje centralizovanog mehanizma za transfer tehnologija (MTT) u okviru Fonda za inovacionu delatnost koji zapošljava međunarodne i lokalne stručnjake kako bi stimulisao i koordinirao transfer tehnologija javnih organizacija za I&R. Program takođe pruža usluge podrške lokalnim kancelarijama za transfer tehnologija (KTT), istraživačkim i razvojnim (I&R) i organizacijama za podršku inovacijama kako bi se poboljšao njihov kapacitet i efektivnost u upotunjavanju poslovnih dogovora²⁷. Do sada je MTT podržao 19 naučno-istraživačkih institucija u iznosu od 360.000 eura. Tri institucije su pronašle partnere iz privatnog sektora i zaključile ugovore o licenci;
- Razvijeno je 11 novih usluga podrške inovacijama, uključujući inovacione vaučere. Ukupno 180 malih i srednjih preduzeća dobilo je 220 inovacionih vaučera u vrednosti od 1,17 miliona evra. Inovacioni vaučeri su još jedna od usluga u okviru Programa za transfer tehnologija Fonda za inovacionu delatnost, čiji je cilj da stimuliše transfer rezultata javnih istraživanja u privatni sektor kako bi se stvorili proizvodi i usluge koje će poboljšati srpsku privredu²⁸.

²⁶ Podaci za ovaj program su preuzeti sa <http://www.inovacionifond.rs/info/25-miliona-evra-za-nauku-inovacije-i-transfer-tehnologija-u-srbiji>

²⁷ Deo je tri komponente Projekta za istraživanje, inovacije i transfer tehnologija u Srbiji koji teži da podstakne saradnju između organizacija javnog sektora za istraživanje i razvoj (I&R) i privatnog sektora u cilju komercijalizacije istraživanja i razvoja i promovisanja transfera tehnologija <http://www.innovationfund.rs/serbia-research-innovation-technology-transfer-project>

²⁸ Dizajn i procedure za implementaciju šeme inovacionih vaučera su pripremljene u okviru projekta „Podrška istraživanju, inovacijama i transferu tehnologije“ koji se finansira iz IPA fondova EU za 2013. godinu i kojim upravlja Svetska banka, dok su sredstva za realizaciju obezbeđena iz budžeta Vlade Republike Srbije, u okviru budžetske stavke Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja kroz „Projekat za unapređenje konkurentnosti i zapošljavanje“ (ugovor o kreditu Republike Srbije sa Svetskom bankom). <http://www.innovationfund.rs/first-innovation-vouchers-awarded/>

D. Uzorkovanje programa FID za analizu

Uzorkovanje programa FID za rodnu analizu je bio lak i jednostavan. Od samog početka, tim NALED je u Detaljnom radnom planu predložio da fokus bude na **Programu ranog razvoja i sufinansiranja inovacija** i da druga dva programa budu razmotrena²⁹ isključivo iz perspektive relevantnosti njihove svrhe za rodnu ravnopravnost. Postoji nekoliko razloga za ovakav izbor:

- a. Programi ranog razvoja i sufinansiranja inovacija su najšire priznati i najbolje uspostavljeni instrumenti FID za ostvarivanje misije Fonda u društvu. Sam FID je relativno novi mehanizam sa samo 8 godina iskustva u radu, sa periodom od više od 3 godine bez ikakvih grantova, između 2014. i ponovnog pokretanja u 2017. godini i dodele grantova u 2018. godini³⁰. Odabrani programi su realizovani u 5 i 6 ciklusa. Ovo je dovoljno i da se opravda analitički napor u smislu relevantnosti zaključaka istraživanja i relevantno u smislu rodnog uticaja koji je do sada ostvaren u pogledu mehanizma kao takvog, posmatrano šire od pojedinačnih kompanija. Stoga, više ciklusa dodele grantova pomažu da se poravnaju mogući maksimumi i minimumi koji bi mogli da stvore asimetriju u rodnoj analizi ako bi se samo pojedinačni ciklus razmatrao;
- b. Programi ranog razvoja i sufinansiranja inovacija su dva mehanizma FID kojima se obezbeđuju direktni grantovi za kompanije - činjenica koja ih čini još relevantnijim za obuhvat ovog zadatka. Postoji binarni odnos između FID i ciljanih kompanija, za razliku od MTT i Programa saradnje gde kraći period implementacije i mnoštvo aktera mogu da zamagle nalaze u ovom trenutku; i
- c. Programi ranog razvoja i sufinansiranja inovacija ostaju glavni instrumenti FID za direktnu pomoć na nivou preduzeća sa % učešća u ukupnom budžetu FID.
- d. Većina programa čiji su cilj žene preduzetnice izričito se odnose na ili podrazumevaju žene kao preduzetnice iz nužde - pokretanje vlastitog biznisa nakon što su ostale bez posla, kao dopunu ličnih prihoda, ili da steknu fleksibilnost u smislu zadovoljavanja drugih životnih potreba. Programi ranog razvoja i sufinansiranja inovacija su već afirmisani kao uspešni u pružanju podrške preduzetništvu zasnovanom na mogućnostima³¹. Dakle, oni zauzimaju jedinstvenu i poprilično praznu nišu instrumenata podrške u stvaranju visoke ekonomske vrednosti bazirane na znanjima i inovacijama. Drugi tekući programi u ovoj oblasti³² ne postoje i grantovi za podršku inovacijama ciljaju preduzetnike koji su identifikovali određenu mogućnost. U ovoj grupi leži najveći potencijal za razvoj pojedinačnih firmi i privrede. Tu leži i ogroman potencijal za prevazilaženje rodni jazova u ekonomiji.

29 MTT i Program saradnje

30 Nije bilo javnih poziva u periodu od 2014. do 2018. godine. Datumi informisanja dobitnika u prvih četiri ciklusa bili su JP1: 5. april 2012, 58 0.7 JP2: 14. novembar 2012, 146 14 1.9 JP3: 28. jun 2013, 125 18 2.1 JP4: 14. februar 2014. Datum početka projekat petog ciklusa je 01.02.2018. i šesti poziv (rani razvoj) 1.11.2018. http://www.innovationfund.rs/documents/Annual_Report_2014.pdf and <http://www.innovationfund.rs/mini-grants-awardees-sixth-call/>

31 U današnjoj eri brzog tehnološkog razvoja, inovacija se smatra presudnom za stabilnu ekonomiju zasnovanu na znanju. Srbija je to brzo shvatila i 2011. godine pokrenula je Fond za inovacionu delatnost u cilju promovisanja inovacija u oblasti nauke i tehnologije. Iako je najveći broj projekata u fazi implementacije, program je već dao opipljive rezultate. Rastemo zajedno, najuspešniji projekti koje finansira EU u Srbiji, Beograd 2015., str. 27; i Ugovor o uslugama monitoringa i evaluacije Ref. Br. RoS-ISP-TF011257-CS-CK-011 Procena uticaja učešća u programima finansiranja FID na učinak preduzeća, EGP Applied Economics, 20. avgust 2015.

32 Osim za jednokratnu podršku u iznosu od 100 miliona dinara iz 2018. godine za žensko inovativno preduzetništvo kroz grantove do 10 miliona dinara za preduzeća i 15 miliona za LSU.

E. Metode prikupljanja podataka, izvori i vremenski okvir

Tim NALED je osmislio i primenio sledeće metode i alate za prikupljanje podataka kako bi prikupio informacije za ovaj analitički poduhvat:

Tabela 2. Metode prikupljanja podataka

Prikupljanje podataka i sekundarno istraživanje kao glavni stub ovog analitičkog poduhvata	Primarno prikupljanje podataka kao dodatni napor u prikupljanju podataka i podrška sekundarnom istraživanju
FID statut i procedure (npr. Priručnici za grantove), procedure, itd.)	Dodatni zahtevi za podacima prema FID
Podaci o programima FID (npr. informacije o primaocima grant, ključni statistički podaci, itd.)	
Podaci koji se odnose na zakonski i strateški okvir (zakoni, politike i strategije u Srbiji, EU i globalni)	Polustrukturirani grupni intervju sa zaposlenima FID ³³
Podaci o politici rodne ravnopravnosti	
Izveštaji koje su pripremili istraživači, univerziteti, ekonomisti, preduzetnici, itd. u oblasti inovacija, i roda i inovacija	
Javna evidencija i statistika, istorijski dokumenti i drugi izvori objavljenih informacija.	Direktni i telefonski intervjui sa dobitnicima grantova FID

Spisak korišćene bilibografije dat je u odgovarajućem delu Izveštaja.

Vremenski okvir za prikupljanje podataka je bio periodu od februara do kraja marta 2019. godine.

Fond je pokazao **puno razumevanje za zahteve za podatke i ima dobru arhivu podataka iz prošlosti i informacije o primaocima grantova**. Prvo, FID je obezbedio puno informacija dostupnim preko interneta³⁴. Prema tome, jedan od početnih rezultata istraživanja je **da se ova institucija pridržava višeg standarda za prikupljanje, analizu i upravljanje podacima**, nego neke druge institucije uključene u celokupnu analizu. **Zaposleni FID je brzo reagovalo** na zahteve za podacima i spremni su da ulože dodatno vremena i trud da sprovedu analize koje nisu deo njihovog svakodnevnog posla.

Pored toga, tim NALED-a je tražio izveštaje o upravljanju performansama FID, odnosno najnovije podatke u odnosu na matricu rezultata koji omogućavaju praćenje napretka u odnosu na navedene ciljeve i stvarne vrednosti indikatora u odnosu na ciljeve postavljene za različite indikatore, kao što je ustanovljeno na osnovu srednjoročne Evaluacije pilot projekta FID kojim upravlja Svetska

³³ Milena Kostadinović, operativni menadžer; Sonja Vuletić, menadžer programa; Ana Mojsilović, samostalni stručni saradnik za plan i analizu; Dane Atanasković, samostalni stručni savetnik

³⁴ Naziv kompanije, naziv projekta, trajanje projekta, iznos sredstava, podrška FID I menadžer projekta.

banka. Nažalost, utvrđeno je da **Fond više ne prati ove indikatore**, već da je u procesu izrade novih.

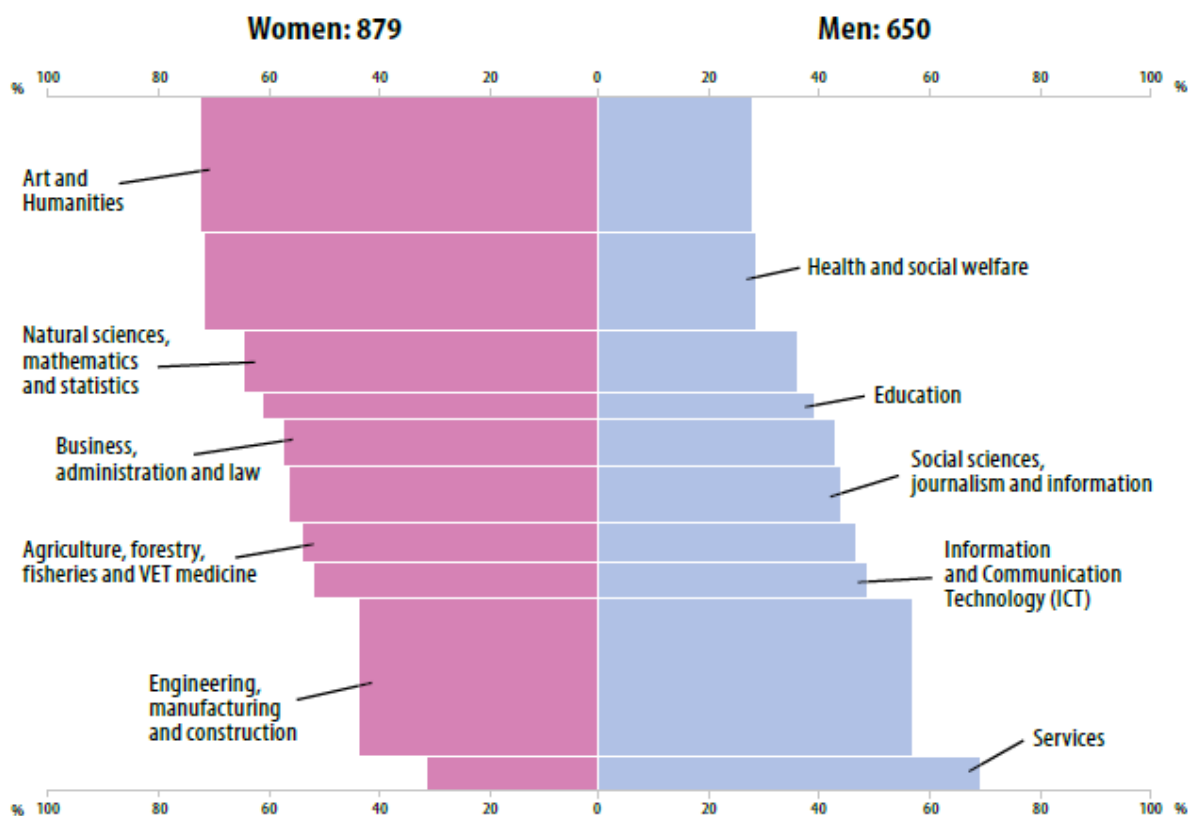
U cilju dobijanja uvida u iskustvo žena koje su bile uspješne u pristupanju podršci FID, tim NALED je sproveo polu-strukturirane intervjue licem u lice sa 3 žene - korisnice grantova FID u projektima koje podržava FID. Intervjui su sažeti u obliku kratkih inspirativnih priči u delu I. Rodna struktura tima uspešnog kandidata. Namera je bila da se ženama u inovacijama da ljudsko lice i da se raspakuju neke od dodatnih poteškoća s kojima se one mogu suočiti u balansiranju svojih vrlo uspešnih karijera sa svojim nesrazmerno velikim delom tereta za neplaćeni rad koji direktno proizlazi iz negativnih rodni normi u društvu. Instrumenti za prikupljanje podataka i sažetci neobrađenih podataka koji su nastali kao rezultat sekundarnih istraživanja su dati u Prilogu 2.

F. Zašto su bitni rodni aspekti podrške inovativnom preduzetništvu?

Istraživanje o politikama o preduzetništvu, inovacijama i polu je od velike važnosti za identifikaciju najbolje kombinacije politika koja može sprečiti gubitak dobrobiti zbog neravnopravnosti polova.

Koncept **rodnih pitanja i inovacija** tek je nedavno privukao širu zainteresovanost među istraživačima u oblasti preduzetništva³⁵. Dok su žene i muškarci podjednako sposobni za obrazovana dostignuća i praktičnu primenu znanja, kao i za stvaranje novog znanja³⁶, često se doprinos žena ne uzima u obzir u konačnim rezultatima. Na primer, u 2016. godini, više žena (57%) nego muškaraca (43%) su dobile doktorska zvanje u Srbiji. Žene takođe čine većinu u mnogim akademskim oblastima; međutim, muškarci su više zastupljeni u: inženjerstvu, proizvodnji i građevinarstvu (57%) i uslugama (69%).³⁷ Pregled distribucije doktorata po oblastima dat je u grafikonu u nastavku.

Nova doktorska zvanja, po oblastima obrazovanja i polu, 2016. godina (%)³⁸

³⁵ Alsos, G.A., Ljunggren, E. & Hytti U. (2013). Rod i inovacije: poslednja dostignuća i istraživački program. Međunarodni časopis za rod i preduzetništvo, 2013

³⁶ Žene i muškarci u Srbiji, Poglavlja o obrazovanju i nauci

³⁷ Žene i muškarci u Srbiji, Republički zavod za statistiku 2017, str.166

³⁸ Žene i muškarci u Srbiji, Republički zavod za statistiku 2017, str. 176

Koliko god da su važni brojevi, rodna ravnopravnost u inovacijama se ne sme svesti na broj žena i muškaraca. Sve više se širom sveta spoznaje da postojeći trendovi neće rezultirati postizanjem ciljeva održivog razvoja, već se uočava rastući rodna digitalna podjela. Istovremeno, inovacije i tehnologija pružaju prilike bez presedana da se prekine izolacija, stvore ekonomije obima i promene društvene norme kako bi se prevazišla rodna digitalna podjela i ubrzalo postizanje ciljeva održivog razvoja i rodne ravnopravnosti,³⁹ i da je „inovacija sa svrhom“ takođe potrebna. Budući da žene čine trećinu sektora MMSP u Srbiji i zbog toga što njihov udeo na tržištu raste, važno je razumeti prirodu i implikacije ovog rasta. Rodna statistika postaje posebno relevantna kada se država upliće u tržište sa idejom da će pogurati stvar u pravom smeru - prema sektorima i proizvodima s većom dodatnom vrednošću kroz podršku preduzećima u pripremi za konceptualizaciju i / ili komercijalizaciju proizvoda i usluga. Javna sredstva se ulažu u jačanje inovacionog potencijala, kako bi se ostvarile koristi za društvo, a ne samo za pojedinačna preduzeća. Međutim, ako su ti resursi neproporcionalno usmereni prema jednoj polovini stanovništva (muškarcima), širi ciljevi dobrobiti i jednakosti ostaju neostvareni i javni resursi su, u stvari, uloženi u stvaranje ili produbljivanje rodnog jaza. Ako se ovo ne shvati ozbiljno, te razlike imaju tendenciju da rastu i stvaraju linije buduće rodne podele koja proističe iz sadašnjih ulaganja. Stoga je važno da država pažljivo razmotri šta želi da postigne kroz podršku inovacijama, jer vrsta i obim preduzetničkih i inovativnih aktivnosti koje preduzimaju žene i muškarci zavise u određenoj meri od institucionalnog konteksta i od signala koje primaju, između ostalog, kroz obrasce finansiranja.

³⁹ Inovacije sa ciljem podsticanja rodne ravnopravnosti i održivog razvoja, zamenica izvršnog direktora Programa UN Women naglašava važnost inovacija, tehnologije i partnerstva za postizanje ciljeva održivog razvoja na početku programa SAP Next-Gen u Njujorku, 27. april, 2017.

G. Dizajn programa ranog razvoja i programa sufinansiranja inovacija

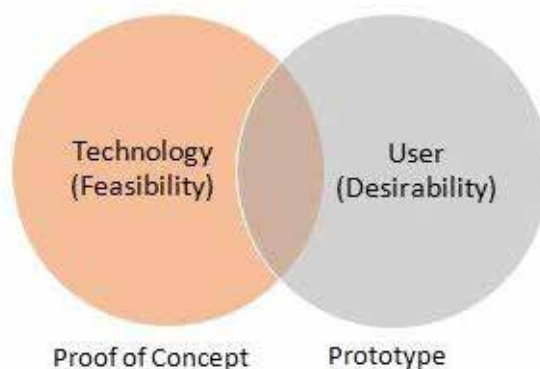
I Programa ranog razvoja i Program sufinansiranja inovacija imaju za cilj da pomognu preduzećima da prevaziđu teškoće u obezbeđivanju "finansijskih investicija povezanih sa razvojnim ciklusom i visokim troškovima prevođenja istraživanja u komercijalno održiv proizvod"⁴⁰. Program ranog razvoja je osmišljen kako bi „pomogao kompanijama da prevaziđu kritičnu fazu istraživanja i razvoja i da omoguće preduzetnicima u Srbiji da izgrade efikasno poslovanje kako bi predstavile svoju inovaciju na tržištu“, dok je Program sufinansiranja inovacija osmišljen da pomogne kompanijama „da razviju svoje aktivnosti istraživanja i razvoja, uspostave saradnju sa strateškim privatnim sektorom i partnerima za istraživanje i razvoj, privuku investitore i da predstave svoje inovacije na tržištu“.

Nakon dva ciklusa realizacije grantova, srednjoročna evaluacija je dala predloge o načinima za unapređenje ovih instrumenata. Programi su fino podešeni u odnosu na rezultate evaluacije. Međutim, jedan aspekt koji nedostaje u odnosu na predloženi dizajn je redovno i sistematsko prikupljanje povratnih informacija koje bi se koristile u novim ciklusima finansiranja. Na primer, upitnici uspešnim i neuspešnim primaocima se samo s vremena na vreme koriste, ali ne na redovnoj osnovi. FID se konsultuje sa Ministarstvom prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i traži strateško usklađivanje sa strategijom inovacija. Međutim, Fond više ne primenjuje okvir za monitoring i evaluaciju dizajniran u okviru „Projekta podrške inovacijama u Srbiji“. To znači da ne postoje sveobuhvatni (na nivou posledica) indikatori i da je naglasak na krajnjim rezultatima. Prema tome, broj патената koji se mogu pripisati podršci FID više nije relevantan jer nije indikator rezultata. Sada je to samo statistički podatak.

Odvajanjem okvira monitoringa od krajnjih rezultata, može dovesti do toga da rad FID izgleda više tehnički i fokusiran, ali postoji **opasnost od gubitka šire slike** o tome kako i ono za šta je FID uspostavljen da ostvari doprinosi razvojnim ciljevima.

Prema postojećem dizajnu, Program ranog razvoja je uspostavljen kako bi pomogao kompanijama u ranim fazama istraživanja i razvoja i predstavljanja inovacije na tržištu, dok je cilj Programa sufinansiranja inovacija ambiciozniji i teži da pomogne kompanijama da uspostave saradnju sa strateškim privatnim sektorom i partnerima za istraživanje i razvoj i da privuku investitore. Čini se da su razlike u gornjim granicama raspoloživih sredstava i nekih drugih elemenata ova dva programa u skladu sa ovom razlikom u fokusu programa. Oba programa traže inovativne projekte i veliki potencijal za komercijalizaciju.

FID finansira inovativne projekte koji su prilično blizu tržišta. Međutim, prototip nije uslov i dokaz koncepta (DK) ⁴¹ je takođe prihvatljiv za program ranog razvoja. U Programu sufinansiranja inovacija veći naglasak se stavlja na komercijalizaciju.

Dalje promene u odnosu na inicijalni poziv za podnošenje prijava Projekta podrške inovacijama u Srbiji koji je finansirala Srbija odnose se na terenske posete FID koje se sada sprovode tek nakon odobrenja od strane Komisije za evaluaciju. U prošlosti, terenske posete su bile deo postupka predselekcije. Utvrđeno je da u ovom informacionom posredovanju koje obavlja osoblje FID, postoji neposredna opasnost da se proces izvitoperi i / ili da će komisija za izbor biti podvrgnuta, možda nenamerno ali ipak neprikladnom uticaju koji proizlazi iz izveštaja o terenskim posetama. Sada se prijava se upućuje direktno Komisiji, bez posrednika. Smatra se da ova promena ide u pravcu stvaranja jednakih mogućnosti za podnosiocima prijava zbog njihovog direktnog i ravnopravnog kontakta sa članovima Komisije za izbor. Ovu promenu je pohvalio i revizorski organ.

Terenske posete se sprovode nakon izbor, kako bi se proverilo da li postoje svi inputi i da se vidi kako korisnici grantova napreduju u smislu implementaciji plana aktivnosti, i da li se suočavaju sa neočekivanim rizicima ili preprekama.

⁴¹ Osnovna svrha razvoja DK je da se demonstrira funkcionalnost i verifikuje određeni koncept ili teorija koja se može postići u razvoju. Prototip omogućava inovatoru da vizualizuje kako će proizvod funkcionirati, to je radni interaktivni model krajnjeg proizvoda koji daje ideju o dizajnu, navigaciji i izgledu. Dok DK pokazuje da se proizvod ili karakteristika može razviti, prototip pokazuje kako će biti razvijen.

H. Javni pozivi (JP) za Programe ranog razvoja i Programe sufinansiranja inovacija i izbor kandidata

Javni pozivi za Programe ranog razvoja i Programe sufinansiranja inovacija i procedure izbora kandidata su slične. Iz tog razloga su predstavljeni zajedno u analizi, i istaknuti su posebni aspekti u odnosu na ovu temu istraživanja.

Dva programa nude obilje materijala za potencijalne korisnike kao smernice za pripremu prijave. Jedna od specifičnosti postupka prijave je da se svi dokumenti dostavljaju on-line, što bi trebalo da uštedi vreme i novac kandidata.

Lista potrebnih dokumenata je javno dostupna. Pored toga, FID obezbeđuje i spisak koraka u pripremi prijave, kao praktično sredstvo koje pomaže podnosiocima prijave da se osigura da su zadovoljili sve proceduralne zahteve. Još jedna pohvalna karakteristika procesa prijave je da su zahtevi u smislu dokumenata koji se podnose definisani na način koji smanjuje administrativno opterećenje za podnosioca prijave zahtijevajući samo dokumente potrebne za određenu fazu procesa odabira. To znači da su preduzeća koja nisu uspjela da prođu u drugu fazu postupka selekcije morala da pripreme i dostave dokumente koji se koriste samo u prvoj fazi postupka. Ovakv zdravorazumski pristup je nešto što mnogi drugi programi subvencionisanja preduzeća još uvek ne praktikuju.

FID je obećao da će pružiti podršku potencijalnim podnosiocima prijave oko administrativnih aspekata pripreme predloga. Takođe, predviđena je mogućnost postavljanja pitanja u vezi sa pripremom prijave, kao korak u proceduri tokom faze pripreme projekta.

Prva faza procesa selekcije je pregled uslova za konkurisanje. Ovaj pregled administrativne usklađenosti vrši osoblje FID. Kao još jedan ustupak podnosiocima prijave, prijave koje su kompletne u smislu svih dokumenata koji se podnose, ali koje nemaju određene informacije ili imaju neke druge nedostatke, mogu da se isprave u roku od 72 sata nakon obaveštavanja da treba ispraviti o nedostatak.

Prijave koje zadovoljavaju uslove idu na tehničku kontrolu koju vrše nezavisni međunarodni recenzenti, a nakon toga na evaluaciju i preliminarnu selekciju koju vrši Odbor za investicije. Završni korak u postupku je prezentacija uživo, nakon čega odluku o finansiranju donosi Odbor za investicije.

Postupak odabira prijave sastoji se od:

- a. Tehničkog pregleda prijave koje obavlja osoblje FID. Svrha je provera formalne usklađenosti sa uslovima za konkurisanje.
- b. Evaluacija u prvom koraku od strane recenzenata i Odbora za investicije
- c. Završna procena - Odbor za investicije
- d. Obaveštenje o prihvaćenim prijavama
- e. Pismo o odbijanju prijave i povratne informacije odbijenim podnosiocima prijave

U skladu sa Detaljnim radnim planom, analiza podataka je imala za cilj da odredi sektore i identifikuje rodne aspekte kriterijuma za odabir Programa ranog razvoja i Programa sufinansiranja inovacija. Pored toga, od FID je zatraženo da obezbedi dodatne informacije. Tabela u nastavku predstavlja sažet pregled prethodnih ciklusa pomoći zasnovanih na Javnim pozivima za Programe ranog razvoja i Programe sufinansiranja inovacija.

Prvi zaključak koji proizilazi iz podataka datih u nastavku je da je udeo kompanija u vlasništvu žena koje se prijavljuju i za Programe ranog razvoja i Programe sufinansiranja inovacija veoma mali, mnogo manji od njihovog udela u sektoru MSP. Razlika između učešća žena u Programima sufinansiranja inovacija u odnosu na Programe ranog razvoja je takođe značajna, sa samo 9,5% svih prijava u Programima sufinansiranja inovacija i 14,5% u Programima ranog razvoja.

Programi sufinansiranja inovacija	U vlasništvu žena	U vlasništvu muškaraca	Ostali ⁴²	Programi ranog razvoja	U vlasništvu žena	U vlasništvu muškaraca	Ostali ⁴³
# prijava po ciklusu, raščlanjeno po polnoj pripadnosti vlasnika i sektoru				# prijava po ciklusu, raščlanjeno po polnoj pripadnosti vlasnika i sektoru			
Ciklus 1	7 (17,5%)	27	6	Ciklus 1	8 (17.02%)	33	6
Cicle 2	1 (2.5%)	35	3	Cicle 2	14 (6,48%)	88	4
Cicle 3	4 (10%)	30	6	Cicle 3	15 (17.44%)	68	3
Cicle 4	8 (8%)	73	19	Ciklus 4	14 (13,72%)	85	3
Ciklus 5	8 (10,66%)	57	10	Ciklus 5	15 (10,94%)	119	3
UKUPNO	28	222	44	Ciklus 6	24 (16,78%)	109	10
%	9,5%	75,5%	15%	UKUPNO	90	502	29
				%	14.5%	80.83%	4.67
Broj kandidata koji su ušli u uži izbor i koji su položili tehnički test prikazan je u narednoj tabeli. Od ukupnog broja prijava, postoji veoma visoka stopa usklađenosti sa formalnim uslovima za konkurisanje, posebno kod žena u Programima sufinansiranja inovacija. Njihov udeo značajno opada na 14,81% svih projekata koje su podnele firme u vlasništvu žena koje su se kvalifikovale nakon tehničke evaluacije. Neverovatno je da pada na nulu u završnoj fazi kada su izabrane uspešne prijave, jer nijedna firma u vlasništvu žena se nije kvalifikovao za Program sufinansiranja inovacija. U grupi firmi u vlasništvu muškaraca, skoro polovina (41,46%) kandidata koji su ušli u uži izbor na osnovu prve evaluacije je dobila grant.							
# kandidata koji su ušli u uži izbor a koji su prošli tehničku kontrolu				# kandidata koji su ušli u uži izbor a koji su prošli tehničku kontrolu			
272 ukupno	27	205	40	576 ukupno	82	467	27
% od ukupnog broja dostavljenih unutar predmetne grupe (po polu)	96,42%	92,34%	90,90%	% od ukupnog broja dostavljenih unutar predmetne grupe (po polu)	91.11%	93.02%	93.10%
# kandidata koji su ušli u uži izbor a koji su prošli 1. evaluaciju				# kandidata koji su ušli u uži izbor a koji su prošli 1. evaluaciju			
58	4	41	13	161	24	124	13%
% u užem izboru unutar predmetne grupe	14.81%	20%	32.50%	% u užem izboru unutar predmetne grupe	29.26%	26.55%	48.10% Broj
Broj firmi koje su dobile grant po polu vlasnika				Broj firmi koje su dobile grant po polu vlasnika			
25 ukupno	0	17	8	75 ukupno	13	55	7%
% u užem izboru nakon prve evaluacije koje su dobile grant	0%	41.46%	61.53%	% u užem izboru nakon prve evaluacije koje su dobile grant	54,16%	44,35%	53,84%

42 Ostali se odnosi na u stranom vlasništvu, javnom vlasništvu, partnerstva sa podjednakim učešćem, itd.

43 Isto kao prethodno.

Čini se da žene više veruju u uspešnost prijave na Programe ranog razvoja. Oni čine 14,5% od ukupnog broja prijavljenih u svih 6 ciklusa. Takođe, njihov apsolutni broj raste, iako sporo, ali se njihov udeo vremenom smanjio sa 17,02% na 16,78%. Rast u apsolutnim brojevima može biti rezultat postojanja ženskih informativnih mreža i / ili veće efikasnosti FID u informisanju žena kroz ženske organizacije i na druge načine. Međutim, odsustvo rasta njihovog udela ukazuje na nedostatke intervencija u smislu sprovođenja smislenih mera za privlačenje inovativnih poslovnih ideja žena. Treće, niske ukupne stope prijavljivanja žena i još niže za Programe sufinansiranja inovacija u odnosu na Programe ranog razvoja su odraz položaja žena u društvu i ekonomiji, kao što je navedeno u Nacionalnoj strategiji za rodnu ravnopravnost, "iako imaju kapacitete, znanje, potrebe i interese, žene nisu ravnopravni učesnici sa muškarcima u kreiranju ekonomske i razvojne politike. Kada se uključe, one su uključene u nepopunjene sfere, u delove koji su posebno namenjeni ženama, u ženske preduzetničke inicijative. Specifična pozicija žena nije prepoznata u glavnoj ekonomskoj politici. U tom smislu, uvođenje rodne ravnopravnosti podrazumeva razmatranje uloga koje žene i muškarci imaju ili mogu imati u stvaranju ekonomske vrednosti".

Rodno osetljiv pristup podrazumeva da se **podaci stalno prate po polu** i drugim relevantnim karakteristikama. Na osnovu redovnih analiza podataka, utvrđuju se trendovi. Kada se uoči nedovoljna zastupljenost jedne grupe, moramo se **zapitati zašto je ta grupa nedovoljno zastupljena. Traženje odgovora na pitanje 'zašto' koji su utemeljeni na dokazima** i onda **uraditi nešto u vezi s tim** je suština predloženog pristupa.

Prema podacima iz 2016. godine, žene čine samo 22,1% vlasnika MSP i zastupljene su sa 34,3% među mikro preduzetnicima / samostalnim preduzetnicima⁴⁴. Ovi brojevi su proseki koji proizilaze iz mnogo veće koncentracije žena u preduzetništvu u Beogradu nego u nekim drugim regionima u Srbiji. Žene su najviše koncentrisane u trgovini i uslugama, dok izgradnjom, transportom i održavanjem uglavnom dominiraju muškarci.

Činjenica je da žene u Srbiji teže ostvaruju pristup finansijama i da imaju veće troškove angažovanja u poslovanju zbog usluga brige o porodici koje se tradicionalno stavljaju na teret ženama, iako u stvari predstavljaju zajedničku roditeljsku odgovornost.

Žene imaju manje imovine i teže dolaze do kredita. Zbog toga, žene **u dizajn firme ugrađuju princip „na malo“ kako bi opstale na tržištu i efikasno uravnotežile privatne i profesionalne obaveze. Isključenost samostalnih preduzetnika često podrazumeva isključivanje** žena.

44 Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost

To je **pitanje rodne politike kada se preduzeća u vlasništvu žena koja su bazirana na principu „na malo“ percipiraju kao normalnost, a ne kao diskriminacija u pristupu mogućnostima rasta i razvoja**. FID bi trebalo da u svojoj oblasti rada postavi prioritet da **angažuje, ohrabruje i podrži preduzeća u vlasništvu** žena u obe grupe i da ne prihvati status quo kao prihvatljiv ishod koji nije skopčan sa svrhom IF-a. U stvari, **osigurati da su i žene podjednako zastupljene među primaocima grantova je u direktnoj korelaciji sa uspehom FID kao modela**.

Često, kada postoji nedovoljna zastupljenost, logika nekoga ko stvari posmatra sa strane ponekad ovu činjenicu posmatra tako što ovaj ishod vidi kao nedostatak same nedovoljno zastupljene grupe. Prema ovoj logici razmišljanja, opcije su ili izostaviti ovu grupu ili je zanemariti, ili je obučiti. Međutim, nedostatak kapaciteta za pripremu odgovarajuće prijave nije ono što razlikuje žene u uzorku od muškaraca. Sasvim suprotno, žene prolaze tehničku kontrolu uspešnije od muškaraca u Programima sufinansiranja inovacija i slično kao muškarci u Programima ranog razvoja.

Značajan udeo žena koje se prijavljuju za Programe ranog razvoja FID, takođe prolaze tehničku kontrolu (91,11%), mada u manjem procentu u odnosu na muškarce i „ostale“ kategorije. Udeo žena koje se kvalifikuju u sledećoj instanci je veći od udela muškaraca, ali niži od grupe „ostali“. Na kraju, udeo žena koje ispunjavaju uslove za dobijanje bespovratnih sredstava je znatno veći od učešća muškaraca i nešto veći od grupe ostali.

Prema tome, **Program sufinansiranja inovacija žene vide kao više prilagođen** ženama, a Fond bi mogao da istraži zašto je to tako. Ono što je najvažnije, trebalo bi ispitati zašto se žene manje prijavljuju na oba programa, a posebno na Program sufinansiranja inovacija.

U sledećoj fazi evaluacije, žene počinju da nestaju u smislu učešća u Programima sufinansiranja inovacija. Budući da je broj prijava tako mali, teško je reći da li je ovim konkretnim predlozima nedostajala 'dinamičnost' koja bi im osigurala komparativnu prednost u odnosu na druge prijave koje su ušle u uži izbor, ili je komisiji za odabir nedostajala osetljivost na ideje žena koje su konkurisale.

U sledećem koraku, razmatramo distribuciju primalaca grantova po polu, privrednom sektoru i industrijskoj grani. i u ovom slučaju, žene uopšte nisu zastupljene u programima sufinansiranja inovacija. U okviru druge grupe programa ranog razvoja, one su najgušće koncentrisane u stručnim, naučnim, inovacionim i tehničkim delatnostima, a zatim u proizvodnji i informacijama i komunikacijama (IK). Većina firmi primalaca grantova u vlasništvu muškaraca je grupisana u IK, a zatim slede proizvodne i stručne, naučne, inovacione i tehničke delatnosti. Manji broj firmi je u trgovini na veliko i malo, popravci motornih vozila i motocikala. Među korisnicima grantova u ovom sektoru nema firmi u vlasništvu žena.

Privredni sektor	u vlasništvu žena	u vlasništvu muškaraca	Ostali	Privredni sektor	u vlasništvu žena	u vlasništvu muškaraca	Ostali
Sektori koji su dobili podršku (samo informacije o korisnicima grantova)				Sektori koji su dobili podršku (samo informacije o korisnicima grantova)			
Građevina	0	1	0	Informacije i komunikacije	3	25	5
Informacije i komunikacije	0	4	1	Proizvodnja	4	18	0
Proizvodnja	0	5	5	Stručne, naučne, inovacione i tehničke delatnosti	6	9	2
Stručne, naučne, inovacione i tehničke delatnosti	0	6	2	Trgovina na veliko i na malo; popravka motornih vozila i motocikala	0	3	0
Trgovina na veliko i na malo; popravka motornih vozila i motocikala	0	1	0				
Industrijske grane koje su dobile podršku (samo informacije o korisnicima grantova)				Industrijske grane koje su dobile podršku (samo informacije o korisnicima grantova)			
Građevinarstvo i niskogradnja	0	1	1	Građevinarstvo i niskogradnja	0	4	0
Elektrotehnika	0	1		Elektrotehnika	0	1	0
Energetika i energetska efikasnost	0	1	2	Energetika i energetska efikasnost	0	5	2
Prehranbea industrija i poljoprivreda	0	1	1	Zaštita životne sredine i klime	0	2	0
IKT (Informacione i komunikacione tehnologije)	0	2	0	Prehranbea industrija i poljoprivreda	2	3	0
Biloške nauke	0	0	1	IKT (informacione i komunikacione tehnologije)	6	17	5
Mašinstvo	0	4	0	Biloške nauke	1	3	0
Medicinski i terapijski aparati	0	3	0	Mašinstvo	1	9	0
Novi materijali i nano-tehnologije	0	1	0	Medicinski i terapijski uređaji	2	1	0
Razvoj softvera i aplikacija	0	3	0	Ostale industrije	1	0	0
				Razvoj softvera i aplikacija	0	10	0
Program sufinansiranja inovacija ukupna sredstva svi ciklusi	Žene	Muškarci	Ostali	Program ranog razvoja ukupna sredstva svi ciklusi	Žene	Muškarci	Ostali
		Odobreno	Odobreno:		Odobreno	Odobreno	Odobreno
		6.005.822,00	2.790.636,00		1.222.314	4.914.770	616.220,00
		Budžet FID	Budžet FID		Budžet FID	Budžet FID	Budžet FID
		3,944,622.53	1,815,310.81		991,040.37	4,078,539.43	505,041.70
		Isplaćeni iznos:	Isplaćeni iznos		Isplaćeni iznos	Isplaćeni iznos:	Isplaćeni iznos
		1.394.461,73 1.168.274,70	471.330,08		2.028.131,45	340.714,39	Projekat

		1.394.461,73	1.168.274,70		471.330,08	2.028.131,45	340.714,39
Prosečni iznos bespovratnih sredstava		Odobreno	Odobreno	Prosečni iznos bespovratnih sredstava	Odobreno	Odobreno	Odobreno
		353.283,65	348.829,50		94.024,15	89.359,45	88.031,43
		Budžet FID	Budžet FID		Budžet FID	Budžet FID	Budžet FID
		232.036,62	226.913,85		76.233,87	74.155,26	72.148,81
		Isplaćeni iznos	Isplaćeni iznos		Isplaćeni iznos	Isplaćeni iznos	Isplaćeni iznos
	/	232.410,29	233.654,94		67,332.87	69,935.57	68,142.88
Raspon u kojem su se kretala odobrena bespovratna sredstva		Odobreno	Odobreno	Raspon u kojem su se kretala odobrena bespovratna sredstva	Odobreno	Odobreno	Odobreno
		176122.5 - 489056.	275684 - 418440		78800 - 121510	36557 - 102110	64427 - 100000
		Budžet FID	Budžet FID		Budžet FID	Budžet FID	Budžet FID
		119922.5 - 300000	171515.4 - 274191 66679		- 80000	30877 - 80000	54835 - 80000
		Isplaćeni iznos	Isplaćeni iznos		Isplaćeni iznos	Isplaćeni iznos	Isplaćeni iznos
		115464.59 - 296740.68	: 166913.43 - 263052.7		60960.15 - 76173.92	25229.09 - 79915.52	53390.47 - 76123.31

Prema mišljenju zaposlenih FID, projekti pozicionirani na preseku su u porastu i kod firmi u vlasništvu muškaraca i kod firmi u vlasništvu žena. Saradnja između nauke i MSP doprinela je postizanju većeg fokusa na projekte koji kombiniraju oblasti kao što su medicinski uređaji i hemija, ili medicina i internet stvari, ili hemija i nauka o hrani. Tako su firme usklađene sa globalnim trendovima i nastavljaju da prate tehnologije i u tradicionalnim industrijama⁴⁵.

Što se tiče industrijskih grana, firme u vlasništvu žena koncentrisane su u manjem broju grana: IKT, hrana i poljoprivreda, medicinski i terapijski uređaji, biološke nauke i druga industrija. Razvoj softvera i aplikacija zauzima drugo mesto na listi visoke koncentracije firmi u vlasništvu muškaraca i ne postoji nijedna firma u vlasništvu žene u ovoj grupi.

Zaposleni FID dalje tvrde da dominacija IT sektora nije iznenađujuća jer su IT projekti najlakši / najbrži u smislu formulisanja i vreme od objave poziva do krajnjeg roka za podnošenje prijave je oko dva meseca, a stvarni rad na aplikaciji zahteva približno 3 nedelje. Projekti koji se odnose na farmaceutsku industriju, na primer, zahtevaju mnogo više vremena.

Vremenom, prijave FID su se grupirale u IKT koje privlači oko 70% svih prijava i dobijaju oko 60% podrške, a još 12% za biološke nauke koje se finansiraju na nivou od oko 10%.

Jasno je da uzorak od šest ciklusa Programa ranog razvoja ukazuje na to **da postoje razlike u distribuciji po industrijskim granama preduzeća u vlasništvu muškaraca i preduzeća u vlasništvu žena**. Pošto su brojke i dalje veoma male, one ne doprinose u smislu izvođenja zaključaka, osim što uočene **rodne razlike treba pažljivo pratiti u srednjem roku**.

Sledeći aspekt koji se razmatra u analizi je finansiranje kao krajnji izraz podrške FID firmama. **Kompanije u vlasništvu muškaraca dobile su blizu 4 miliona evra kroz Program Sufinansiranja**

45 Intervju sa FID.

inovacija, a kompanije u vlasništvu žena nisu dobile ni jedan dinar tokom pet ciklusa finansiranja. U proseku, svako preduzeće u vlasništvu lica muškog pola koje je obuhvaćeno ovim instrumentom je dobilo 232.410,29 evra.

Kroz **Programe ranog razvoja, firmama u vlasništvu žena je ukupno odobreno 991.040,37 evra u poređenju sa 4.078.539,43 za firme u vlasništvu muškaraca.** Prosečan iznos bespovratnih sredstava je bio veći za firme u vlasništvu žena (76,233.87) nego za firme u vlasništvu muškaraca (74,155.26). Raspon u kojem su se kretala odobrena bespovratna sredstva za firme u vlasništvu žene je bio manji 60.960,15 EUR - 76.173,92 EUR u poređenju sa 25,229.09 EUR - 79,915.52 EUR.

Sveukupno, firme u vlasništvu muškaraca dobile su 8.023.161,96 evra u odnosu na 991.040,37 koliko su dobile firme u vlasništvu žena. Drugim rečima, dodatnih **7.032.121,59 evra uloženo je u razvoj inovativnog preduzetništva u vlasništvu muškaraca I rodni jaz.** Ako FID nastavi da sprovodi investicije ovom dinamikom, razlika će uskoro biti nenadoknativa.

I. Rodna struktura tima uspešnog kandidata

Tim NALED je razmatrao sastav tima uspešnog kandidata iz ugla polne pripadnosti za sve pozive Programa ranog razvoja i Programa sufinansiranja inovacija. U proseku, u oba partije učešće žena je ispod 25%.

Sledeća tabela⁴⁶ prikazuje sažete podatke o rodnoj strukturi tima uspešnog kandidata

Programa / Projektni tim	Žene	%	Muškarci	%	Ukupno
Programa sufinansiranja inovacija	28	24.78	85	75.22	113
Programa ranog razvoja	73	23.39	239	76.61	312
Sveukupno	101	23.76	324	76.23	425

Analiza pojedinačnih poziva pokazuju nešto više varijacija, u rasponu od 11,76% - 42,86% u Programa ranog razvoja i od 20% do 26.19% za Program sufinansiranja inovacija. Prema tome, žene nisu samo nedovoljno zastupljene u odnosu na njihov udeo u populaciji, udeo u nauci i udeo u preduzetništvu kao kandidati, već i kao uspešni članovi tima kandidata.

U narednoj tabeli⁴⁷ dat je detaljan prikaz po ciklusima finansiranja

Programa / Projektni tim	Žene	%	Muškarci	%	Ukupno
Programa sufinansiranja inovacija	28	24.78	85	75.22	113
1. poziv	6	25.00	18	75.00	24
2. poziv	5	25.00	15	75.00	20
3. poziv	1	20.00	4	80.00	5
4. poziv	5	22.72	17	77.28	22
5. poziv	11	26.19	31	73.80	42
Programa ranog razvoja	73	23.39	239	76.61	312
1. poziv	12	31.58	26	68.42	38
2. poziv	15	42.86	20	57.14	35
3. poziv	16	28.57	40	71.43	56
4. poziv	8	19.51	33	80.49	41
5. poziv	10	11.76	75	88.24	85
6. poziv	12	21.05	45	78.95	57
Sveukupno	101	23.76	324	76.23	425

Naravno, FID ne bira članove tima kandidata, ali da li to znači da nema uticaj na udeo žena koje učestvuju i / ili imaju koristi od rada Fonda? U delu K. Raspoloživi iznos bespovratnih sredstava, predstavljen je primer dobre prakse iz Velike Britanije o kampanji Žene u inovacijama i događaja na temu Izgraditi uspeh koji su ciljali žene kako bi povećali njihovi učešće u inovacijama.

Uprkos oskudnom broju žena koje učestvuju u aktivnostima FID, još uvijek postoje primeri uspeha među naučnicama i preduzetnicama koje su se probile kroz nevidljive 'rodne zidove'. Dve uspešne žena su intervjuisane i njihove priče su prikazane u uokvirenom tekstu u nastavku. Njihova imena

⁴⁶ Izvor: Fond za inovacionu delatnost

⁴⁷ Izvor: Fond za inovacionu delatnost

su dr Marija Mitrović Dankulov i dr Nataša Golić. Namera je da se njihov primer iskoristi kao inspiracija i motivacija za druge žene kao i FID i resorno ministarstvo da iskoriste prilike koje donatori imaju na raspolaganu da stvore potražnju i da ponude inovativne načine uključivanja većeg broja žena i da odgovore na potrebe žena na tržištu, jer više žena znači veću raznovrsnost proizvoda. Raznovrsniji timovi uključuju ljude sa različitim perspektivama i iskustvima, i imaju veće sposobnosti da bolje razumeju potrebe potencijalnih klijenata⁴⁸.

Dr Marija Mitrović Dankulov - inspiracija za žene i muškarce u inovacijama

Brinu me nepisana pravila. Znači, kada se prošetate Knez Mihajlovom ulicom i vi idete svojim putem, drugi idu svojim putem i obično ne naletite na ljude. Jednostavno, neki ljudi odluče da idu levo, drugi idu desno. Slična pravila važe i za naša razmišljanja i emocije. Jedna grupa ljudi postiže konsenzus da ide napred. Ove interakcije formiraju mrežu. Struktura te mreže ima snažan uticaj na tipove našeg ponašanja. To nisu redovne strukture, ali nisu ni sasvim slučajne. Kolektivno ponašanje kristala ili magneta, primera radi, se može prilično dobro primeniti na društvene sisteme. Moja oblast je stara samo 20 godina. Nastala je istovremeno sa World Wide Web. Naš pristup je da se sve može opisati naprednim kvantitativnim metodama. Ovo ponekad predstavlja izazov za naše sociologe (osmeh).

Dr Mitrović Dankulov je naučni saradnik na Beogradskom univerzitetu. Pionir je u primeni statističke fizike i teorije mreža u složenim sistemima, s posebnim naglaskom na kolektivne fenomene u društvenom sistemu. Njen doktorat iz fizike suprotstavio se lokalnim rodnim normama: "Zašto fizika? To je muška profesija", rekli bi ljudi. Zaista, kada je upisala studije iz teorijske i eksperimentalne fizike 2000. godine, samo su 3 devojke studirale zajedno sa 12 momaka. Ipak, njen mentor za izradu diplomskog rada je bila žena - prof. Sunčica Elezović Hadžić. Njen mentor na doktorskim studijama je opet bila žena - prof. Bosiljka Tatić u Ljubljani, Slovenija. Samo na postdoktorskim studijama u Finskoj njen mentor je bio muškarac - dr Santo Fortunato.

Dr Mitrović Dankulov je šef Inovacionog centra na Institutu za fiziku u Beogradu. To je zaista magično mesto gde se magija stvara znanjem, preduzetništvom i saradnjom. Inovacioni centar proizašao je iz Projekta podrške inovacijama u Srbiji. „Saša Lazović i ja smo izgradili Centar od početka“, kaže ona. Uloga Centra je da osigura zaštitu intelektualne svojine za rezultate naučnog rada Instituta. Do sada su formirali tri prijave patenta.

Broj prijave patenta je moderno bogatstvo nacija, a dr Mitrović Dankulov i vlasnici patenta Instituta prednjače u Srbiji. „Morate mnogo da učite da biste mogli da pripremiti prijavu patenta“, priznaje ona. „Pohađali smo različite seminare i kurseve i pored toga nam je bila potrebna podrška advokatske kancelarije za međunarodno pravno. Pored toga, za pripremu prijave patenta potrebno je vreme i novac. Fond za inovacionu delatnost sada pomaže drugima da nauče o procesu i pokriju troškove pripreme u zemlji. Takođe, na jednom od njihovih događaja, upoznali smo partnersku firmu i sada radimo zajedno.“

Prema Zakonu o zaštiti intelektualne svojine i podzakonskim aktima Instituta, vlasnici patenata imaju pravo na 50% prihoda od ekonomske eksploatacije patenata, a Institut

48 Roger C. Mayer, Richard S. Warr, i Jing Zhao, Do Pro Diversity Policies Improve Corporate Innovation?, December 2017

dobija preostalih 50%. To je zdrav aranžman u kom svi dobijaju. Najjača osobina Instituta je Teslagram⁴⁹ - potencijalno najbolja zaštita od falsifikovanja u svetu. Dejan Pantelić je glavni autor. Sistem se oslanja na činjenicu da su krila leptira pokrivena sa do 200.000 sitnih čestica koje se u potpunosti razlikuju jedna od druge i jedinstvene su, poput otiska prsta. Ove sitne čestice sada se mogu utisnuti na kartice ili druge materijale i time brendirati i osigurati predmete od falsifikovanja. Mogućnosti koje ova tehnologija uvodi su ogromne. Na primer, sve novčanice koje se koriste na svetu mogu da se pokriju česticama sakupljenim sa do 10.000 leptira.

Dok čeka odobrenje za licencu patenta, dr Mitrović Dankulov razmišlja o pitanjima ravnoteže između poslovnog i privatnog života za ženu naučnicu u Srbiji. Rodila sam ćerku 2016. godine. Bio sam na porodijskom odsustvu oko 6 - 7 meseci. Morala sam da se vratim jer je moja doktorantkinja morala da pripremi radove da bi ispunila obaveze vezane za disertaciju, bilo je posla u Institutu, i želela sam da ostanem u kontaktu sa naukom. Bilo je teško na neki način. Pokušavate da se prilagodite potpuno novoj situaciji i to nije kao u nauci koja je linearan proces. Ne znate uvek šta će biti sledeći koraci. Nauka, kao i inovacije idu ispred vas i dolazite do tačke koju niste očekivali i koju morate da razotkriti. Moj muž je inženjer u poljoprivredi i zimi mu je raspored fleksibilniji, tako da je mogao da ostane sa našom ćerkom neko vreme.

U nauci, dobijate status stalno zaposlenog kada stignete na poziciju naučnog saradnika. Da biste to postigli, potrebno vam je vreme. Doktorirala sam sa 30 godina, godinu dana kasnije sam postala naučni saradnik, 5 godina nakon toga viši naučni saradnik, a onda vam je potrebno još 5 godina da postanete naučni savetnik. Većina žena do tada napuni 40 godina, a planiranje porodice postaje popriličan izazov. To je veliki problem. S druge strane, naš Zakon o radu propisuje da vas poslodavac mora zaposliti ili otpustiti nakon dve godine uzastopnih privremenih ugovora. Dakle, instituti, kao što je naš, bore se da bi stvari funkcionisale. Žene bi izgubile beneficije kada bi im najviše bile potrebne. Sada je izmijenjen Zakon o finansijskoj pomoći porodicama sa decom i proširio je pokrivenost što je dobro. Ipak, problem je idalje iznos koji je suviše nizak da bi napravio dovoljnu razliku.

Žene u nauci se suočavaju sa poteškoćama i na drugim mestima, ne samo u Srbiji. Ako nemate stalno radno mesto, a većina žena u reproduktivnom periodu nema, vi ste u nevolji. U Finskoj, gde sam jedno vreme živela, dobijate pomoć u periodu od 10 meseci, bez obzira na vrstu ugovora o radu koji imate čak i ako ste stranac. Dobijate oko 70% vaše plate. Univerzitet nadoknađuje razliku do 100%. Slično je i u Sloveniji. Dakle, postoji prostor za poboljšanja u ovom smislu.

Neka od drugih pitanja s kojima se suočavam odnose se na dostupnost mesta u vrtićima, ili na činjenicu da su domovi zdravlja prepuni i da je potrebno previše vremena da obavite zdravstveni pregled. Razumem da oni rade sve što mogu i da je problem u tome što nemaju dovoljno doktora, ali moja kćerka je u tim godinama kad deca često pokupe virus u vrtiću i potrebno mi je 3 do 4 sata da obavim pregled kod doktora. Ovo je još jedan od tereta

49 <https://www.youtube.com/watch?v=Xedwx7l4WYw>

koji nosimo mi žene. Nekako, u našem društvu je to ženski posao da se brine o svim tim stvarima, da radi one sitne stvari koje drže porodicu na okupu i da nađu način da sve to prevaziđu.

Ja sam imala sreće jer moj tim razume koliko su važne te stvari iz svakodnevnog života i mi ovde imamo princip da jedni druge podržavamo kada nešto iskrсне i jedni druge pomažemo. Moj muž takođe radi svoj deo posla u kući.

Za nas je Teslagram izuzetno važan. Finansijski uspešnost ide odlično i ako uspemo da prodamo tehnologiju, moći ćemo da platimo buduće patente. Od isto tolikog a možda i većeg značaja je da se ponovo izgradi uverenje da smo u stanju da napravimo velike stvari, da smo globalno konkurentni. Za mene lično, to je i pitanje vremena. Ne želim to za 10 godina, već za godinu ili dve.

Institut je sarađivao sa Fondom za inovacione delatnosti u okviru Programa saradnje nauke i privrede.

J. Opis raspoložive podrške

Ova dva programa (Programa ranog razvoja i Programa sufinansiranja inovacija) obezbeđuju bespovratna sredstva koja se mogu koristiti za pokrivanje sledećih troškova poslovanja:

- Zarade (uključujući sve pripadajuće poreze i doprinose za zaposlene koji rade na projektu);
- Oprema i materijal za istraživanje i razvoj;
- Poslovni prostor i podrška poslovanju;
- Usluge vezane za istraživanje i razvoj, usluge podizvođača;
- Stručnjaci/savetnici za istraživanje i razvoj
- Prijava patenta i prateći troškovi, sertifikacije.

Jedina razlika između programa je da Program sufinansiranja inovacija, pored opreme i materijala za istraživanje i razvoj, može pokriti i troškove materijala. Neprihvatljivi troškovi uključuju troškove marketinga, prodaje i distribucije, kao i poreze i putne troškove.

U prva 4 ciklusa javnih poziva, FID je dozvolio finansiranje marketinga. Sada to ne čini, ali još uvek istraživanje tržišta i poslovni razvoj smatra prihvatljivim troškovima. Ove promene su rezultat većeg naglaska na pravila za dodelu o državne pomoći⁵⁰.

Programi takođe pružaju podršku za finansijsko upravljanje, zaštitu intelektualne svojine i obuku za razvoj biznisa, kao i za mentorstvo primaocima da bi im se omogućilo da se pripreme za sledeću fazu razvoja.

Trajanje projekta u okviru Programa ranog razvoja je 12 meseci, dok je u okviru Programa sufinansiranja inovacija trajanje projekta dve godine. Oba programa omogućavaju šestomesečno produženje (bez troškova?) u slučaju izuzetnih (nepredviđenih) okolnosti.

Još jedan primer izuzetnog potencijala koje poseduju žene u inovacijama prikazan je u nastavku u uokvirenom delu teksta.

Priča dr Nataše Golić

Na periferiji Beograda, dr Nataša Golić, u Laboratoriji za molekularnu mikrobiologiju, Instituta za molekularnu genetiku i genetičko inženjerstvo Beogradskog Univerziteta, gradi našu budućnost mešanjem laboratorijskih sastojaka sa svojom u poslovnom smislu pronicljivom inicijativom u partnerstvu sa drugim naučnicima i stručnjacima.

Dr Golić je koordinirala projekat U okviru Programa saradnje nauke i privrede koj je finansirao FID od 2017. do 2019. godine. Programa saradnje nauke i privrede je osmišljena da podstakne kompanije iz privatnog sektora i organizacije javnog sektora za istraživanje i razvoj da se uključe u zajedničke naučnoistraživačke i razvojne projekte sa ciljem stvaranja novih komercijalno održivih proizvoda i usluga, kao i inovativne konkurentne tehnologije sa značajnim budućim uticajem i tržišnim potencijalom. Za dr Golić ili Natašu, kako nam

⁵⁰ http://ec.europa.eu/competition/state_aid/overview/index_en.html

je rekla da je oslovljavamo, program je postigao upravo to. Podstakao ju je da sanja velike snove i to joj dobro ide.

Nataša je dokazani inovator zajedno sa dr Amarelom Terzić Vidojević, dr Katarinom Veljović and dr Igorom Mrvaljevićem. Njihov patent je odobren prošle godine. Oni imaju međunarodni patent za Tursku (PCT⁵¹) i nacionalnu prijavu. FID im je pomogao sa blizu 300.000 evra kako bi svoju inovaciju približili tržištu. Inovacija je nastala u Institutu za molekularnu genetiku i genetičko inženjerstvo u saradnji sa veterinarskom stanicom. Tim je zatim osnovao nezavisno preduzeće Invet lab d.o.o.⁵²

Dakle, Nataša je naučnica, preduzetnica i menadžer. *„Pravimo probiotik za životinje. To je kao jogurt za životinje. Pomaže kod crevnih infekcija. Naš cilj je da minimiziramo upotrebu antibiotika u stočarstvu. Ovo će zauzvrat pomoći da se smanje ostatci antibiotika u mleku, mesu i mlečnim proizvodima. Naše probiotičke bakterije rade slično kao i antibiotici, samo što su dobre za životinje i za ljude. Oni sadrže tri bakterije mlečne kiseline i tretiraju bakterije koje se teško tretiraju na drugi način, kao što su Clostridia ili Escherichia coli. “*Od prošlog marta njihovi proizvodi Hiravet i Hirapet su dostupni na lokalnom tržištu.

“Naravno, teško je biti preduzetnik”, kaže Nataša, *„a u našem poslu, u biotehnologijama i dodacima prehrani, susrećete se sa masovnom regulacijom, različitim standardima, skupo je i zahtevno. Fond za inovacionu delatnost nam je pomogao da se na tržištu pojavimo ranije. Ko zna kada bi se to desilo bez njih. I do tada bi neko drugi mogao da pronađe istu ili sličnu stvar. “*

Inovatori jednostavno nikada ne staju. Invet sada radi na suvom obliku svog proizvoda kako bi olakšao globalnu distribuciju, jer fermentirani oblik ima kratak rok trajanja i relativno teško ga je transportovati. Sada im je cilj EU gde su pravila strožija i sve više košta. *„Sada radimo na novom probiotiku za dijabetičare. Postajemo serijski inovatori. “*

Ali podrška FID nije bila samo u vezi sa novcem. Radi se o jačanju poverenja i ulasku u igru inovacija i patentiranja. Oni su dobri i njihove procedure su transparentne i jasne, kaže Nataša. Njihova vrata su uvek otvorena. Takođe, sistem monitoringa i izveštavanja je jasan. Jeste da od vas traže mnogo prateće dokumentacije, ali srećom, ona se može dostavljati elektronskim putem.

Moj savet za FID je da smanji papirologiju. Postoje neke preklapanja. Na primer, od vas se traži da podnesete izveštaj kao član projektnog tima i onda firma treba da izda izjavu da prihvata izveštaj. U našem slučaju, to su isti ljudi koji to rade dva puta.

Za Ministarstvo, ova inovatorka kaže da se mnogo govori o inovacijama, ali je mnogo manje stvarne podrške raspoloživo. FID to dobro radi. Međutim, nauči je potrebno više podrške. Fond ne može da pokrije sve potrebe. Institutima je potrebna rana podrška u fazi istraživanja. Postoji mnogo ideja. Postoji ogroman potencijal.

„Veza sa preduzetništvom zapravo pomaže naučniku. Počela sam da objavljujem više radova i faktori mog uticaja su unapređeni. Što se tiče kvaliteta života, u budućnosti će biti bolje, nadam

⁵¹ Ugovor o saradnji u oblasti патената (PCT) je međunarodni ugovor o patentnom pravu, koji je zaključen 1970. godine. On predviđa jedinstvenu proceduru za podnošenje prijave патената za zaštitu izuma u svakoj od država potpisnica ugovora. Prijava патената podneta u skladu sa PCT se zove međunarodna prijava ili PCT prijava.

⁵² lab <http://invetlab.com/o-nama/>

se. Sada je sve posao, posao, posao. Vikendima nadoknađujem ono što treba uraditi u firmi. Plus, imam dvoje dece, starosti 16 i 12 godina. Deca me snažno podržavaju. Dr Jelena Begović, direktorka Instituta, nam daje veliku podršku. Ali, dan ima samo 24 sata."

"Ono što je dobro, puno radimo sa kompanijama, tako da možemo mnogo radova da objavimo. Na primer, mi već 10 godina pružamo usluge jednoj holandskoj kompaniji i to nam dobro ide. To je više posla, ali mladi istraživači, kao i iskusni istraživači, umaju priliku da rade puno. Kao rezultat toga, naši doktoranti dobijaju prve naučna zvanja sa 80 ili 90 bodova, a samo 16 je potrebno. Zatim se suočavaju sa poteškoćama na sledećem nivou jer moraju sami da prikupljaju bodove. Mnogo mladih žena i muškaraca odlazi zato što je molekularna biologija u velikoj potražnji. Oni pronalaze dobre poslove u dobrim laboratorijama. Mi ostajemo u kontaktu sa njima. Mnogi od njih bi ostali ovde kada bi mogli da dobiju osnovnu platu".

"Ponekad držim motivacione govore. Mislim da to dobro radim, jer verujem u svoj životni stil i rad, u moj izbor. U Institutu najčešće žene ostaju. Osnovne plate nisu velike. Muškarci idu dalje jer mogu da dobiju veće plate u industriji. Ali žene ostaju jer je socijalni paket ovde bolji. Jedini problem je što smo svi na projektnom finansiranju. Imali smo petogodišnji fond. Sada se govori o institucionalnom finansiranju gde bi deo naše plate bio stalan, a drugi deo bio bi zasnovan na projektu. Sada barem imamo različit finansijski kod u našem budžetu i možemo dobiti kredite. Pre toga nismo mogli jer banke ne odobravaju kredite ako ste projektno finansirani."

K. Raspoloživi iznos bespovratnih sredstava

Sredstva dostupna u okviru Programa ranog razvoja 85% ukupnih troškova projekta, ili 80.000 evra po projektu.

Program sufinansiranja inovacija može pokriti maksimalno 70% odobrenog budžeta projekta za mikro i mala preduzeća i najviše 60% za srednja preduzeća; ukupno finansiranje FID ne može da bude veće od 300.000 evra po projektu. Fond zahteva da preostali iznos budžeta projekta bude obezbeđen od strane podnosioca prijave iz drugih izvora, nezavisno od FID. Razlika između ova dva programa je u tome što se u Programu ranog razvoja *preferira* da predmetni iznosi budu iz izvora iz privatnog sektora, dok u Programu sufinansiranja inovacija opcija finansiranja nedostajućeg dela budžeta projekta iz drugih javnih izvora nije dozvoljena.

Teškoće u pristupu finansiranju postoje i za muškarce i za žene u Srbiji, ali su one mnogo izraženije za žene preduzetnice iz razloga koji su navedeni na početku ovog dela.

Ako je FID želeo da uvede posebne mere kako bi privukao više preduzeća u vlasništvu žena i kako bi povećao njihovu stopu uspešnosti u masi sredstava za Program ranog razvoja i Program sufinansiranja inovacija, onda bi mogao da pokuša da ponovo razmotri ili odustane od zahteva od 30% ili 15% za (neka) preduzeća u vlasništvu žena i da nadoknadi razliku iz budžeta, kao preraspodelu u okviru rodno odgovornog budžetiranja. Kao posebna mera, ova intervencija bi imala ograničeno trajanje, sve dok broj prijava ne bude dovoljno velika da se sve onda u potpunosti može prepustiti silama tržišta.

Srbija nije jedina zemlja sa nedovoljnom zastupljenošću žena u preduzetničkim inovacijama. Ostale zemlje takođe traže pravu mešavinu rešenja.

Ideje za uspešno promovisanje žena u inovacijama

U Velikoj Britaniji, na primer, britanski pandan FID pod nazivom Innovate UK⁵³ je sproveo „**kampanju Žene u inovacijama**“ 2016. godine kako bi se pozabavilo nedovoljnom zastupljenošću žena u stvarima koje radi Innovate UK i podstakao privredu kao rezultat toga. Opšti cilj je bio da više žena sa dobrim idejama rade na inovacijama u britanskim firmama. Žene u inovacijama bile su deo njihove posvećenosti promovisanju veće raznolikosti i uključenosti u poslovne inovacije. Uz to, pokrenuli su i **nagradu Žene u inovacijama**. Nagrade se dodjeljuju ženama koje su u kritičnoj fazi svog poslovanja, kada će im nagrada omogućiti da naprave važan korak napred. Finansiranje bi trebalo da im pomogne da naprave stvarnu razliku u inovacijama u Velikoj Britaniji. Nagrade nisu namenjene ženama koje su već postigle veliki uspeh, gde bi dodatna vrednost nagrade bila minimalna.

53 <https://www.gov.uk/government/organisations/innovate-uk>

U 2018. godini su pridodati i događaju pod nazivom „**Izgraditi uspeh**“. Ovi događaji uključuju:

- Časove pisanja prijava za bespovratna sredstva
- smernice za utvrđivanje šta tačno investitor traži
- smernice o korišćenju alata Inovaciono platno KTN-a
- smernice o korišćenju alata za Tržišnu validaciju KTN-a
- predavanja uveženih stručnjaka
- analize finansiranja i finansijske perspektive sa novim mogućnostima
- panel sesije sa uspešnim ženama preduzetnicama iz regiona
- prilike za povezivanje sa kolegama
- prilika da se učesnici bliže upoznaju sa podrškom koja je dostupna u vašem regionu.

Podnosioci prijava treba da imaju za cilj da doprinesu suočavanju sa jednim od velikih izazova industrijske strategije:

1. Veštačka inteligencija i podaci.
2. Populacija je sve starija.
3. Čist razvoj.
4. Budućnost mobilnosti.

Postoji ukupno 8 nagrada za žene u inovacijama. Pobednice će dobiti bespovratnu pomoć od 50.000 funti i dogovoreni paket mentorskih usluga, podučavanja i poslovne podrške.

L. Uslovi za konkurisanje

Samo **mikro i mala preduzeća u većinskom privatnom vlasništvu** su prihvatljivi korisnici Programa ranog razvoja; u Program sufinansiranja inovacija, srednja preduzeća takođe mogu da konkurišu, mada za manji deo finansiranja Fonda za inovacionu delatnost. Kompanije u kategoriji **velikih preduzeća ne mogu da konkurišu** za bilo koji od ova dva programa. Isto tako, **samostalne radnje ne mogu da konkurišu** jer uslovi oba poziva za podnošenje prijava zahtevaju da podnosioci zahteva budu pravna lica.

U Programu ranog razvoja, postoji još jedno važno ograničenje da samo preduzeća koja imaju status pravnog lica ne duže od tri godine imaju pravo da se prijave. Na početku je to bilo 2 godine, ali je prošireno kako bi se uskladilo sa periodom inkubacije. Logika jasna i dosledna u ovom smislu, ali bi možda bilo smisleno razmotriti realnost srpskih preduzeća u kojima je većina preduzeća prilično teško da od formiranja izrastu u subjekte koji su stvarno sposobni da se uključe u istraživanje i razvoj i izgrade efikasan biznis sposoban da svoju inovaciju predstavi na tržište, u periodu kraćem od tri godine. To je pitanje operativnog okruženja koje utiče na usporen ili nikakav rast. Ipak, podrazumeva se da su resursi ograničeni, potražnja je visoka i da stroga pravila mogu imati funkciju filtriranja prijava kako bi se sprečilo preopterećenje komisije za odabir.

Uprokos svemu tome, dalje ublažavanje ovog uslova bi bio povoljan korak u pravcu većeg učešća preduzeća u vlasništvu žena. Mnoge kompanije se registruju isključivo u svrhu podnošenja prijave za dodelu bespovratnih sredstava u nadi da će i grant i ideja uspeti. U stvarnosti, inovacije podrazumevaju viši nivo rizik nego kod „redovnog“ preduzetništva. Stoga, razmatranje mogućnosti da se dozvoli registracija kompanije *nakon* dobijanja odobrenja za dodelu bespovratnih sredstava bi bio pravi napredak. U ovom slučaju, timovi bi se prijavljivali i registracija preduzeća bi usledila nakon pozitivne odluke o dodeli bespovratnih sredstava.

Ne postoji ograničenje u pogledu zrelosti preduzeća u Programu sufinansiranja inovacija. Pretpostavka je da ovaj instrument radi sa zrelim preduzećima, bez obzira na njihovu starost.

Uslovi za konkurisanje na Program ranog razvoja imaju još jedno ograničenje: da podnosilac prijave nije prikupio 500.000 evra ili više u ukupnom finansiranju (kapitalom, zaduživanjem ili grant) iz javnih ili privatnih izvora. Pošto to nije eksplicitno ograničenje za predmetni projekat, niti se odnosi na određeni vremenski period, čini se da se ograničenje odnosi na preduzeće u celini, od trenutka njegovog osnivanja. Ako je to tako, onda je ovo preterano restriktivno.

U Programu sufinansiranja inovacija ne postoji ovakvo ograničenje, ali postoji uslov da podnosilac prijave nije imao prihode veće od 50.000.000 evra u prethodne dve godine pre godine podnošenja prijave.

Kada se govori o sektorsima, projekti koji dolaze iz **svih oblasti nauke i tehnologije iz bilo kog sektora privrede** imaju pravo na finansiranje. Empirijski dokazi zaspolenih u FID ukazuju da dominantni sektori preduzeća odgovaraju glavnim industrijskim sektorima u svakom gradu. Na primer, u Nišu bi to bilo inženjerstvo a u Novom Sadu IKT. Još jedan faktor koji doprinosi sektorskoj zastupljenosti na radionicama i javnim događajima je aktivnost pojedinih fakulteta u različitim gradovima. Tamo gde su fakulteti proaktivniji i bolje povezani sa industrijom, preduzeća imaju tendenciju da predstavljaju više ideja. Na primer, Mašinski fakultet ili Institut za fiziku su veoma aktivni - činjenica koja ima uticaj na aglomeraciju preduzeća oko njih.

Ako bi FID razmislio o proširenom i **holističkom pogledu na inovacije**⁵⁴ koje kombinuju istraživanje i razvoj i kreativnost, uključujući razmišljanje o dizajnu, otvorenim inovacijama, digitalizaciji, održivom razvoju i inovacijama sa ograničenim resursima, uticaj na polove bi se verovatno povećao.

To bi bila pozitivna promena koja bi dovela do toga da se odbijeni projekti mogu ponovo prijaviti.

54 Manceau Delphine, Morand Pascal, « A few arguments in favor of a holistic approach to innovation in economics and management », Journal of Innovation Economics & Management, 2014/3 (n°15), str. 101-115. DOI: 10.3917/jie.015.0101. URL: <https://www.cairn.info/revue-journal-of-innovation-economics-2014-3-page-101.htm>

M. Informisanje potencijalnih korisnika

Sedeći kanali komunikacije i alati se koriste za informisanje potencijalnih podnosilaca prijava i korisnika:

- a. Internet prezentacija Fonda <http://www.inovacionifond.rs/>;
- b. Profili na društvenim mrežama;
- c. Mediji (štampani i elektronski);
- d. Direktna pošta;
- e. Radionice;
- f. Otvorena vrata.

Veb stranica i internet prezentacija <http://www.inovacionifond.rs/> daje bitne podatke o odgovarajućim programima, kao i JP. Svi potrebni dokumenti, kao i najčešće postavljana pitanja i podaci o prethodnim dobitnicima bespovratne pomoći se mogu naći na veb stranici. Prijave se mogu poslati online. Vršiti se redovno ažuriranje i na veb sajtu nema nikakvih poteškoća u pristupu informacijama na srpskom i engleskom jeziku za korisnike interneta bez čulnih invaliditeta.

Slike uključuju žene i muškarce, a informacije o dobitnicima bespovratne pomoći pokazuju da su vođe timova najuspešnijih kandidata muškarci. Informacije o uspešnim podnosiocima prijava na internet prezentaciji obuhvataju sledeće elemente: naziv kompanije, ime projekta, logo, veb sajt, ime vođe tima, datum početka i trajanje projekta, ukupni budžet i udeo FID, i kratak opis projekta koji je dobio podršku FID.

Ljudske priče i svedočanstva korisnika bespovratne pomoći FID mogu da budu usmerena na žene čije su kompanije, proizvodi ili patentni usklađeni sa svrhom FID, a koja mogu da posluže kao inspiracija drugim ženama i muškarcima. Videti više žena uspešnih preduzetnica i inovatora može da pomogne da se društvo oslobodi rodni stereotipa.

FID takođe održava sledeće profile na društvenim mrežama:

Facebook: <https://www.facebook.com/SrblInnov/>

Twitter: @SrblInnov

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company-beta/3242112/>

FID se takođe oslanja i **na tradicionalne medije** širom Srbije za informisanje o programima, objavi JP i drugim srodnim događajima. Nastupi u štampanim i elektronskim medijima prate objave JP. Mediji se na kraju pozivaju da izveste o uspehu koji su ostvarili korisnici bespovratne pomoći.

Direktna pošta se koristi za informisanje o **JP** sledećih aktera koji rade sa malim i srednjim preduzećima: Privredna komora, agencije za regionalni razvoj, hubovi, start-up centri, Udruženje poslovnih žena, itd. FID aktivno sprovodi aktivnosti proširenja mreže partnera koji mogu da posluže kao mesta za informisanje. Dodatne ideje o mestima kontakta koji bi mogli da pomognu da se dopre do više žena i raznovrsne publike su date u uokvirenom tekstu u nastavku.

Druge ženske grupe i organizacije koje rade sa specifičnim grupama se mogu dodati na listu kako bi se **proširili kontakti sa** ženama, kao što su Ženska platforma za razvoj Srbije, BeFem, SeFem, In Center, Nova Iskra.

Radionice za potencijalne aplikante se organizuju u gradovima širom Srbije. U periodu od objavljivanja poziva do zatvaranja, otvorena vrata se održavaju svakog četvrtka tako da potencijalni podnosioci prijava mogu dobiti dodatne informacije. Zaposleni u FID kažu da su muškarci brojniji na događajima koji se odnose na informisanje javnosti, a podaci po polu se ne prate redovno, ali se mogu generisati iz spiska učesnika.

Radionice imaju dvostruku svrhu. Prva je informisanje potencijalnih podnosilaca prijava u vezi sa specifičnostima JP, a druga svrha je podizanje svesti o vrstama dostupne podrške inovacijama i povećanje broja prijava. Moglo bi da bude interesantno, u smislu ove druge svrhe, da razmislimo šta bi se desilo ako bi bile organizovane ciljane **prezentacije i radionice za akademsku javnost i kompanije u drugim sektorima** koji se obično ne smatraju pokretačima inovacija u Srbiji, ali koji imaju važnu ulogu u razvoju inovacija u drugim zemljama.

Primer događaja koji je usmeren na inovativnije, preduzetničko i inkluzivno društvo, koji ima holistički pogled na interakciju između univerziteta i preduzeća će biti organizovan u Finskoj u junu 2019. godine na konferenciji o interakciji između univerziteta i industrije⁵⁵.

55 <https://www.university-industry.com/>

N. Kriterijumi za evaluaciju prijava

U oba programa su veoma dobro definisani i komunicirani kriterijumi za evaluaciju. Zajednički elementi kriterijuma evaluacije u oba programa su:

- Kvalifikacije menadžmenta i ključnog osoblja i sposobnost kompanije da
- realizuje projekat;
- Inovativna tehnologija, proizvod ili usluga; jasno određena i nesporna prava intelektualne svojine i njihov potencijal;
- Jasna tržišna potražnja, konkurentna pozicija (po mogućnosti na svetskom tržištu) i potencijal za komercijalizaciju;
- Potencijal za ostvarivanje prihoda u roku od dve do tri (2-3) godine nakon otpočinjanja projekta;
- Izvodljiva metodologija i sposobnost implementacije, i etapnost realizacije projekta;
- Korišćenje sredstava i adekvatnost budžeta projekta;
- Upravljanje rizikom tehnologije i implementacije.

U smislu specifičnosti ova dva programa, Program ranog razvoja u kriterijume za evaluacije uključuje korisnost i jedinstvenost inovacija i potencijala za partnerstvo sa strateškim partnerom; Program sufinansiranja inovacija dodaje sledeće aspekte zajedničkim kriterijumima za evaluaciju: potencijal u smislu IS i konkurentna (po mogućnosti globalna) pozicija na tržištu.

Posebno je pozitivno videti da Smernice za procenu detaljno prikazuju kako će se procenjivati svaki od navedenih kriterijuma za evaluaciju. Tako, npr. za kriterijum broj 5 (*Izvodljiva metodologija i sposobnost implementacije, i etapnost realizacije projekta*), evaluatori su dobili smernice za procenu sledećeg:

- Da li predloženi plan predstavlja smislen pristup koji vodi ka komercijalizaciji?
- Da li su celokupna metodologija i aktivnosti dobro obrazloženi i odgovarajući u smislu ostvarenja razvoja predložene tehnologije, proizvoda ili usluge?
- Da li postoji dovoljan pristup resursima (materijalima i zalihama, analitičkim uslugama, opremi, objektima, itd.) kako bi se projekat uspešno priveo kraju?

Ovaj pristup doprinosi transparentnosti procesa i pruža jasnije smernice podnosiocima prijava u pogledu sadržaja njihovih prijava, čime se obezbeđuju potpunije prijave sa više informacija.

O. Kvalifikacije i rodna struktura članstva odbora za investicije

Članstvo Odbora za investicije: Program ranog razvoja ⁵⁶			
	Ukupan broj članova	Udeo žena	Udeo stranih stručnjaka
1. POZIV	5	20%	60%
2. POZIV	5	20%	60%
3. POZIV	5	20%	60%
4. POZIV	5	20 %	60%
5. POZIV	5	20%	60%
6. POZIV	5	/	80%
Članstvo Evaluacione komisije: Program sufinansiranja inovacija			
	Ukupan broj članova	Udeo žena	Udeo stranih stručnjaka
1. POZIV	5	20%	60%
2. POZIV	5	20%	60%
3. POZIV	5	20%	60%
4. POZIV	5	20%	60%
5. POZIV	5	/	80%

Udeo žena u članstvu Odbora za investicije⁵⁷ je, iz nekog razloga, stalno na nivou od 20%. Čini se da ne postoji dobro opravdanje za ovu vrstu „staklenog plafona“, osim ako je sastav evaluacione komisije isti od samog početka. U stvari, kao što je i potvrđeno u razgovoru sa FID, članovi odbora za investicije se biraju sa liste od 700 međunarodnih stručnjaka i stručnjaka iz dijaspeore sa iskustvom u upravljanju tehnološkim firmama, naučnim istraživanjima, komercijalizacijom, i iz redova zajednica investitora.

IFID **može da nametne formalnu obavezu da traži ravnomerniju rodnu raspodelu** članstva odbora za izbor, ili to **može učiniti bez formalnog zahteva koji se** jednostavno temelji na odluci da se proaktivnije gleda na to da žene učestvuju u Odboru za investicije. Osigurati da Odbor za investicije predstavlja raznolikost koju će FID možda želeti da vidi među korisnicima grantova je još jedan korak napred u pravom smeru. Takođe, preporučuje se da se članovima Odbora za investicije i zaposlenima FID obezbede informacije i orijentacija u pogledu rodni aspekata programa podrške inovacijama.

⁵⁶ Podaci FID

⁵⁷ http://www.innovationfund.rs/documents/ISP_ENGLISH_SP_WEB.pdf

Članovi Odbora za investicije treba da poseduju sledeća iskustva i kvalifikacije:⁵⁸

Opšte kvalifikacije i iskustvo

- Visoka stručna sprema, nauka ili inženjerstvo
- Najmanje 5 godina radnog iskustva u oblasti primijenjenih istraživanja
- Iskustvo u sprovođenju recenzije
- Dobor poznavanje engleskog jezika
- Korišćenje računara (Office programi).

Specifične kvalifikacije i iskustvo

- Dokazano iskustvo u upravljanju projektima istraživanja i razvoja u bilo kojoj od sledećih oblasti: energetika i energetska efikasnost, biološke nauke, građevinarstvo i građevinski materijali, mašine i mašinstvo, elektrotehnika, informacione i komunikacione tehnologije, nauka o hrani i poljoprivreda, zaštita životne sredine, i novi materijali i nanotehnologije
- Dokazane veštine savetovanja - poželjno iskustvo u industrijskom konsaltingu (poželjno je članstvo u savetodavnim telima, mentorsko iskustvo, zapošljavanje u industriji ili zajednički projekti)
- Izuzetnost u akademskim i / ili industrijskim istraživanjima i razvoju (iskustvo u sprovođenju savremenih istraživanja u relevantnoj oblasti interesovanja, publikacije u najprestižnijim časopisima, patent, predavanja na prestižnim konferencijama).

Recenzenti se traže među stručnjacima iz sledećih oblasti⁵⁹:

- Energetika i energetska efikasnost;
- Biološke nauke;
- Građevinarstvo i građevinski materijali;
- Mašine i mašinstvo;
- Elektrotehnika;
- Informacione i komunikacione tehnologije;
- Nauka o hrani i poljoprivreda;
- Nauka o životnoj sredini i
- Novi materijali i nanotehnologije.

Iako ne postoje formalna ograničenja u vezi sa oblastima na koje se prijave mogu odnositi, kriterijumi za izbor članova revizorske komisije i članova Odbora za investicije mogu da budu neka vrsta samoispunjavajućeg proročanstva. Ako postoji jak naglasak na tehnologiji, onda će prijave iz oblasti tehnologije verovatno dobiti podršku od prijave iz različitih oblasti koje su ušle u uži izbor, na primer.

⁵⁸ REPUBLIKA SRBIJA, Projekat za konkurentnost i zapošljavanje, BROJ KREDITA 8528-YF, ZAHTEV ZA ISKAZIVANJE INTERESOVANJA ZA INDIVIDUALNE KONSULTANTSKE USLUGE, ČLANOVE I ZAMENIKE ČLANOVA ODBORA ZA INVESTICIJE

⁵⁹ ZAHTEV ZA ISKAZIVANJE INTERESOVANJA ZA INDIVIDUALNE KONSULTANTSKE USLUGE RECENZIJU

FID može da razmotriti mogućnost da ima **raznovrsniju kombinaciju** članova **u oba odbora** kako bi se približio holističkom pojmu inovacije, kako je predviđeno u pristupu „bez sektorski granica“. Ovo bi zauzvrat bilo **korisno za rodnu ravnopravnost**.

P. Monitoring i izveštavanje programa

Dva predmetna programa predviđaju prilično složene segmente monitoringa i izveštavanja. Na primer, od korisnika se zahteva da podnesu kvartalni izveštaj o napretku i finansijski izveštaj; takođe, primoci bespovratne pomoći su dužni da podnesu konačni izveštaj o napretku, u roku od četiri nedelje nakon završetka perioda za pripremu završnog izveštaja. Programi takođe predviđaju da projektni indikatori treba da budu definisani i odobreni u predlogu projekta.

Metode monitoringa uključuju:

- Analizu dostavljenih tromesečnih izveštaja o napretku i finansijskih izveštaja;
- Terenske monitoring posete po odluci FID;
- Analizu dostavljenog završnog izveštaja o napretku.

Isplata za poslednji kvartal projekta treba da bude umanjena za iznos do 10% od ukupnih sredstava koje obezbeđuje FID dok se ne završi monitoring projekta, kako je definisano u odgovarajućem priručniku⁶⁰. Namera je da se obezbedi adekvatno finansijsko izveštavanje i izveštavanje o napretku.

U toku implementacije projekta, korisnici su dužni da odgovore na zahteve za dostavljanjem podataka o zaposlenju, generisanju prihoda, oporezivom dohotku, platama zaposlenih, finansijskom upravljanju, ekološkom upravljanju, dodatnom finansiranju i informacijama u vezi sa aktivnostima i poslovanjem korisnika. Čini se da ovde nedostaju informacije o izvozu koji je rezultat implementacije projekta.

Takođe uočava se i nameri da se prate rezultati koji će se materijalizovati u periodu nakon isteka prvog meseca posle završetka projektnih aktivnosti, kada se očekuje konačni izveštaj o napretku. FID očekuje od korisnika da u periodu do tri godine nakon završetka projekta odgovore na zahteve za sve korporativne informacije koje se smatraju relevantnim za proces praćenja i evaluacije projekta.

Obrasci za izveštavanje su jednostavni i jasni i za narativno i za finansijsko izveštavanje.

Fond prati sledeće pokazatelje za sve korisnike. Jedan indikator prati preduzeća i start-upove koji su u vlasništvu žena. **Ovaj indikator je pridodat kao rezultat efekta Instrumenta za pretpristupnu pomoć koji se odnosi na rodno odgovorno budžetiranje i uvođenja rodne ravnopravnosti.**

⁶⁰ Deo 4.3. Priručnik za program ranog razvoja

Indikatori za Program ranog razvoja i Program sufinansiranja inovacija, u okviru Projekta za konkurentnost i zapošljavanje (2016-2021.)

Indikatori	2015.	2016.		2017.		2018.	
	Polazni osnov	Cilj	Ostvareno	Cilj	Ostvareno	Cilj	Ostvareno
Privatno finansiranje kao posledica programi podrške FID (Iznos u mil. USD)	0,3 (2014.)	0,7	N / A	1,4	0,76	2,1	2,07
Preduzeća i startup-ovi finansirani kroz Program sufinansiranja inovacija (broj)	11	15		30	25	45	47
Finansirana preduzeća i startup-ovi u vlasništvu žene (broj)	1 (2014.)	2		4	4	6	8
Inovativni proizvodi ili usluge koje je razvio korisnik PRR (broj)	16 (2014.)	7		17	0	27	11
Inovativni proizvodi ili usluge koje je razvio korisnik PSI (broj)	3 (2014.)	0		3	0	6	3

Originalni okvir FID za M&E (više se ne primenjuje)

Indikatori za Program ranog razvoja i Program sufinansiranja inovacija, u okviru Projekta podrške inovacijama u Srbiji (2011-2016.)

Broj indikatora i definicija	Kumulativne ciljne vrednosti				Stvarne vrednosti	Učestalost	Izvor podataka / Metodologija
	G1	G2	G3	G4	30.06.2015.		
Indikator 1: Iznos sredstava za inovacije koje je FID mobilisao pored sredstava iz ovog projekta IPA EU			10 miliona	EUR 20 miliona	VB EDIF 28 miliona EUR ⁶¹ Projekat SRITTP 6,9 miliona EUR ⁶²	6 meseci	Interni izveštaji FID
Indikator 2: Broj aktivnih tehnoloških start up-ova	2	5	8	10	38 ⁶³	6 meseci	Interni izveštaji FID
Indikator 3: Broj novih proizvoda i procesa koje su pokrenula preduzeća korisnika pomoći	0	2	6	8	19 ⁶⁴	6 meseci	Interni izveštaji FID
Indikator 4: Broj tehnologija koje su prenele IIR	0	1	2	3	3 ⁶⁵	6 meseci	Izveštaji konsultanta za FID i IBRD
Indikator 5: Širenje preporuka za politike - reformu sektora IIR				dostavljeni zainteresovanim stranama	dostavljeni zainteresovanim stranama	po završetku TA	Izveštaji konsultanta za MPNTR i IBRD

61 Instrument za razvoj preduzeća i inovacije: Podrška odobrena od strane Investicionog okvira za Zapadni Balkan 7. decembra 2011. godine za Fond za inovacije u preduzećima (ENIF), regionalni fond preduzetničkog kapitala. Vlada Srbije je donela zaključak 05 br. 337-195212012 od 22. marta 2012. godine, kojim se Fond za inovacionu delatnost određuje da u ime Republike Srbije sprovedi Instrument za razvoj i inovacije preduzeća na Zapadnom Balkanu (WB EDIF) i odobrava finansijski doprinos Republike Srbije u Fondu za inovacije preduzeća (ENIF) u 2012. godini odobrava transfer i isplata 21.528.000,00 dinara u 2012. godini kroz Fond za inovacionu delatnost.

62 Budžet za Projekta podrška Srbiji za istraživanje, inovacije i transfer tehnologija, koji će se finansirati kroz IPA 2013, pokrenut je u februaru 2015. godine. (ukupan budžet projekta je 6,9 miliona evra, od čega 4,9 miliona evra IPA fondova, 1 milion evra iz budžeta Republike Srbije, 1 milion evra kroz privatno sufinansiranje).

63 Odluka OI o finansiranju projekta koju je predložio Stamar povučena je od strane OI; Projekt Fastro je prekinut; Broj projekata u Programu ranog razvoja finansiranih u svako od četiri JP: 10, 8, 13 (bez Stamar i Fastro) i 8. Kompanije DNET Inovacioni Centar, Ekofungi i Coprik Media dobile su drugi Program ranog razvoja i jedna kompanija koja je završila projekat u okviru Programa ranog razvoja je naknadno dodeljen Programa sufinansiranja inovacija u jednom od kasnijih JP (Techno Foam).

64 Techno Foam, Strawberry Energy, Angros, Adecom, iStreetLight, Euroheat, Ekofungi, Coprix Media, mBraintrain, Trk inovacije, Spik Briket, Brainstorm, NovellC, Eipix Entertainment, Intens Net, Vizus, BSK, TajfunHil i Morena Inženjering su izvestile o početku proizvodnje.

65 Izdvojeno samostalno preduzeće IMGGE-a; IMGGE - licencirane usluge / istraživanja; IBP - Prodaja proizvoda (prodaja je počela pre implementacije ISP, ali je tehnička pomoć iz projekta donela povećanje)

Prelazni rezultati Prelazni rezultat (Deo A): Uspostavljen kapacitet FID za projektovanje i upravljanje finansijskim instrumentima za inovacije u preduzeću, transfer tehnologija i mobilisanje finansijskih sredstava							
Prelazni rezultat - Indikator 1: Broj finansijskih instrumenata - osmišljenih i uvedenih	2	2	3	3	4 ⁶⁶	6 meseci	Interni izveštaji FID
Prelazni rezultat - Indikator 2: Broj menadžera FID koji su obučeni i primjenjuju nove veštine	4	4	4	4	10 ⁶⁷	6 meseci	Interni izveštaji FID
Prelazni rezultat - Indikator 3: Broj start-upova koji su dobili mentorsku pomoć	2	5	8	10	51 ⁶⁸	6 meseci	Interni izveštaji FID
Prelazni rezultat - Indikator 4: Mehanizam za podršku obukama / mentorstva za inovativne start-upove je uspostavljen	Ne	Da	Da	Da	Da	6 meseci	Interni izveštaji FID
Prelazni rezultat - Indikator 5: Broj događaja za umrežavanje i edukaciju organizovanih za preduzeća, akademsku zajednicu i istraživače	2	4	6	8	22 ⁶⁹	6 meseci	Interni izveštaji FID
Prelazni rezultat (Deo B): Pilot finansijske šeme za razvoj tehnologije i inovacije u preduzećima							
Prelazni rezultat - Indikator 1: Broj finansiranih projekata	5	10	15	20	52 ⁷⁰	6 meseci	Interni izveštaji FID
Prelazni rezultat - Indikator 2: Broj finansiranih preduzeća	5	10	10	15	48 ⁷¹	6 meseci	Interni izveštaji FID
Prelazni rezultat (Deo C): Procena odabranih institucija za istraživanja i razvoj i njihovog inovacijskog potencijala sa preporukama za komercijalizaciju tehnologija							
Prelazni rezultat - Indikator 1: Broj identifikovanih IIR za transfer tehnologije i komercijalizaciju	3	4	4	4	5	6 meseci	Izveštaji konsultanta za MPNTR i IBRD
Prelazni rezultat - Indikator 2: Broj IIR koje su zajednički procenili međunarodni eksperti i menadžment IIR	0	2	2	2	2	6 meseci	Izveštaji konsultanta za MPNTR i IBRD

66 FID je osmislio Program saradnje nauke i privrede u okviru SRITTP, dok je Program transfera tehnologije osnovan u okviru istog programa. Očekuje se da će oba programa zvanično početi u prvoj polovini 2016. godine.

67 Ukupan broj menadžera FID obučeni od početka rada FID.

68 Sve kompanije koje su dobile program ranog razvoja su prošle kroz obuku za preduzeća zajedno sa tri kompanije koje su prethodno izabrane u JP1. Pored toga, FID je organizovao lokalno "Slush" takmičenje koje je uključivalo i mentorske sesije za kompanije koje su učestvovala.

69 Glavni održani događaji za umrežavanje i edukaciju su: Pokretanje projekta i pokretanje Programa ranog razvoja, pokretanje Programa sufinansiranja inovacija, radionice o IS (za IIR i ključne aktere), EDIF radionica (za IIR i privatni sektor i ključne aktere iz organa vlasti) i 4 Info-dana za 53 odabrana projekta (koji su se odnosili na implementaciju projekta, a obuku je održala Kancelarija za IS Srbije), četiri buke za preduzeća koja su dobila pomoć, predstavljanje godišnjeg izveštaja FID, radionica o ekonomiji znanja, konsultacije industrije i IIR u vezi sa izradom projekta prenosa nove tehnologije, konsultacije sa lokalnim KTT o saradnji i funkcionisanju centralizovanog transfera tehnologije.

70 FID je raskinuo Sporazum o finansiranju sa jednim korisnikom Programa sufinansiranja inovacija iz JP4, kompanijom Stan Technologies, pošto ta kompanija nije bila u mogućnosti da osigura svoj deo za sufinansiranje projekta, a zatim je kompanija zatražila povlačenje iz implementacije projekta. 18. decembra 2014. godine, OI je doneo odluku o okončanju projekta.

71 Kompanije DNET Inovacioni Centar, Ekofungi i Coprik Media dva puta su dobile finansijska sredstva u okviru programa ranog razvoja, a Techno Foam je završila projekat u okviru programa ranog razvoja i naknadno dobila finansijska sredstva u okviru programa sufinansiranja inovacija.

Q. Zaključak i preporuke

Zaključak 1: Programi ranog razvoja i sufinansiranja inovacija su slepi u rodnom smislu.

Oba analizirana programa osmišljena su iz rodno slepe pozicije. Ideja o univerzalnosti poziva je integrisana bez obzira na stvarne uticaje na žene i muškarce. Razlike u uticaju se ne mere i značajne razlike u broju prijava i posebno broju korisnika bespovratne pomoći između preduzeća u vlasništvu žena i muškaraca se ignorišu. Ovaj pristup doveo je do razlike u pristupu finansijama za žene i muškarce u iznosu od 7 miliona eura.

Preporuka 1: Hitno se uskladiti sa nacionalnim zakonodavnim i strateškim okvirom kroz uključivanje rodne perspektive u programi ranog razvoja i sufinansiranja inovacija.

Iskoristiti mogućnosti za unapređenje rodne ravnopravnosti u skladu sa nacionalnim strateškim prioritetima i namerom Zakona o ravnopravnosti polova i Zakona o budžetskom sistemu. Uvek nastojte da raspakujete termin 'univerzalni' ili 'neutralan'. U gotovo svim slučajevima, oni se zasnivaju na rodno uslovljenim pretpostavkama. Da bi se razumela rodna pitanja, često je potrebno uvesti pitanja kulture, lokacije, nivoa prihoda i druge faktore. Uz minimalne promene u smeru sistematskog prikupljanja i analize rodno osetljivih podataka, baze podataka FID su glavni izvor podataka o politici na polju inovacija i preduzetništva. Fond treba da sprovede rodnu analizu podataka o programima i finansijama pre nego što sprovede izmene i prilagođavanja svojih finansijskih instrumenata i pravila. Postavljanjem niza jednostavnih pitanja koja počinju sa „zašto“ a tiču se lanca rezultata kad god se uoče razlike u broju i konsultovanje sa podnosiocima prijava u vezi sa njihovim iskustvima, Fond će biti u stanju da iz prve ruke dobije znanje o polu, lokaciji i drugim varijablama što za rezultat ima drugačija iskustva muških i ženskih kandidata FID.

Zaključak 2: Učešće preduzeća u vlasništvu žena je na niskom nivou u oba programa, a naročito u Program sufinansiranja inovacija

Ako je udeo kompanija u vlasništvu žena koje su dobile bespovratnu pomoć u ukupnom broju korisnika manji od udela preduzeća u vlasništvu žena u srpskoj privredi ukupno, onda će program verovatno smanjiti učešće žena u privredi.

Preporuka 2: Sporvesti posebne mere za povećanje učešća žena među korisnicima bespovratne pomoći.

Ovde su navedeni konkretni primeri kako implementirati zakonsku mogućnost uvođenja posebnih mera koje se odnose na manje zastupljeni pol. Takvi naponi treba da uključe naglasak na rodno odgovorne podatke i statistiku, analizu razloga za nedovoljnu zastupljenost žena ili muškaraca, sa povratnim informacijama koja se integrišu u izradu programa i uključivanje mera koje će ukloniti prepreke koje dovode do nedovoljne zastupljenosti. Različite posebne mere su takođe značajne, uključujući donacije ili nagrade za žene, ulaganje u patente koje podnose žene, ili kroz promociju uspešnih primera žena u inovacijama (udeo žena među podnosiocima prijava, korisnicima i podnosiocima prijava patenata). Fond bi trebalo i da iskoristi mogućnosti za proaktivno promovisanje izuzetnih žena i muškaraca istraživača i preduzetnika koji mogu da budu interesantni lokalnim i međunarodnim medijima i širokoj javnost. To može da bude jedinstven

način da FID doprinese borbi protiv rodni stereotipa i podrži rodnu ravnopravnost u nauci i ekonomiji.

Zaključak 3: Samostalne radnje – preduzetnici su isključeni iz programa i to negativno utiče na žene.

Dva programa spadaju u grupu mnogih programa subvencionisanja preduzeća u Srbiji koji diskvalifikuju samostalne radnje - preduzetnike na osnovu toga što kandidati moraju biti pravna lica. U praksi, to se svodi na diskvalifikaciju jednog dela mikro-prduzeća sa nadprosečnim učešćem žena kao vlasnica.

Preporuka 3: Uključiti samostalne radnje - preduzetnike među pravne oblike koji ispunjavaju uslove za dodelu bespovratne pomoći.

Ako neformalni timovi mogu da dobiju podršku FID, onda bi isto trebalo da važi i za samostalne radnje - preduzetnike. FID bi trebalo da se kreće u pravcu inkluzivnosti i da se odmakne od fokusiranja na pravni oblik. Ova distinkcija zapravo ne doprinosi kvalitetu procesa selekcije i ograničava žene u poslovanju. FID bi trebalo da postavi prioritet angažovanja, podsticanja i podrške preduzećina u vlasništvu žena u obe grupe, jer postoji direktna korelacija između učešća žena i uspeha FID kao održivog modela.

Zaključak 4: Sektorska otvorenost je u teoriji ograničena izborom Odbora za investicije i kvalifikacijama recenzenata

Za razliku od nekoliko drugih analiziranih programa subvencionisanja preduzeća, ova dva programa ne uvode indirektnu diskriminaciju žena favorizovanjem poslovnih sektora sa ispodprosečnim učešćem preduzeća u vlasništvu žena, kao što je proizvodnja.

Preporuka 4: Uključiti članove OI i recenzente koji su stručni za pružanje podrške ženama u inovacionim sistemima i preduzetništvu

Preduslovi za učešće žena u inovacionim sistemima uključuju jednak pristup obrazovanju, kapitalu i tržištima. U Srbiji, pristup kapitalu i tržištima za žene nije jednak i FID može da pomogne u tom pogledu. Kao što je i dokumentovano u odgovarajućim nalazima u Zadacima 1, 2 i 3⁷², žene u Srbiji nemaju jednak pristup resursima (bespovratna pomoć, krediti, tržišne mogućnosti i obuka). Žene još uvek nisu ostvarile jednaku angažovanost u svim aspektima ekonomske aktivnosti, kao što su donošenje odluka i izbori o tome kako se sredstva i profiti koriste. Prema tome, inovacione politike i mere koje tretiraju žene i muškarce kao da imaju jednako polazište, zapravo su naklonjeni muškarcima i doprinose produbljivanju rodni nejednakosti. Članovi OI and recenzenti treba da razmisle o činjenici da značajan deo žena koje se prijavljuju za Program ranog razvoja FID prolaze tehničku proveru i nakon toga nestaju u smislu Programa sufinansiranja inovacija. Takođe, delokruga rada OI treba da podrazumeva i traženje načina za identifikaciju projekata koji doprinose rodnoj ravnopravnosti.

72. Projekat je definisan tako da ostvari sledeće specifične ciljeve: Opšta analiza nastojala je da podrži napore Vlade Srbije da obezbedi rodnu analizu ekonomskih politika, programa i mera u okviru Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost 2016-2020. Ovo je ostvareno kroz tri specifična cilja: 1. Jačanje baze dokaza za razvoj rodno odgovornog preduzetništva; 2. Identifikovati rodne jazove u podršci inovacijama i preduzetništvu u ciljanim institucijama i opštinama; i 3. Razvijanje rodno odgovornih programa i paketa podrške OCD.

Zaključak 5: Rodni jaz nije moguće prevazići ako je posvećenost niskog intenziteta i nivo uložених napora u tom smislu nizak

Polazeći od rodno slepe strategije, FID deluje u okviru rodno slepih procedura i bez redovnog pristupa rodno osetljivim podacima. Ovo je mehanizam rodnog slepila koji sam sebe hrani koji treba zaustaviti da bi se desile neophodne promene. To znači da nije dovoljno uvesti jednu malu promenu kako bi se formalno rešilo pitanje rodniх nejednakosti. Umesto toga, potreban je sveobuhvatan pristup koji je lako sprovesti.

Preporuka 5: FID treba da osmisli i sprovede odgovarajuću kombinaciju mera podrške za prevazilaženje rodnog jaza u predmetnoj oblasti rada

Potrebno je sprovesti svrsishodne akcije sa ciljem prevazilaženja rodniх jazova kroz kombinaciju sledećег:

- Uvođenje rodne ravnopravnosti u strategije i politike FID u oblasti inovacija
- Posebne mjere za postizanje rodne ravnopravnosti u procesu donošenja odluka u ekonomskom razvoju i inovacionom sistemu
- Posebne mere koje ženama obezbeđuju pristup resursima i znanju
- Širenje opsega inovacija na socijalne inovacije i sektore u kojima su žene zastupljenije

Zaključak 6: Nisu uložени napori u rešavanju pitanja koja proizilaze iz procene Svetske banke koja se odnosi na neuspehu u rešavanju rodniх pitanja.

Iako je identifikovano pitanje kapaciteta i ustrojstva FID u vezi sa rodnim pitanjima u predmetnoj oblasti rada, nije preduzeta nikakva akcija na rešavanju ovih problema. Hitno je potrebno ojačati kapacitete FID za integraciju rodne perspektive u njihov rad.

Preporuka 6: Podrška razvoju kapaciteta organa i zaposlenih FID sa ciljem primene rodniх alata u njihovom radu

Zaposleni FID moraju da razumeju njihovo ovlašćenja za rešavanje rodniх pitanja i da razumeju razloge FID za angažovanje na pitanjima rodne ravnopravnosti. Generalno, raznolikost poboljšava kvalitet života, delotvornost, a i to je stvar pravde i zakona. Kapaciteti FID za integraciju rodniх pitanja u njihov rad i primenu standardniх rodniх alata uključujući rodno osetljive podatke, rodnu analizu, procenu rodnog uticaja i rodno odgovorno budžetiranje. Postoji mogućnost da se zatraži podrška Programa UN Women u Srbiji.

Zaključak 7: FID propušta priliku da se osloni na korisnike bespovratne pomoći, odnosno da im oni ukažu na inovativna rešenja koja su relevantna za rodnu ravnopravnost

Preporuka 7: Pomoći korisnicima bespovratne pomoći da se uključe u rodno osetljive pristupe

Bivši, sadašnji i potencijalni korisnici bespovratne pomoći FID su veoma jaka zajednica sa velikim kreativnim potencijalom. Ako FID od te zajednice zatraži da im pomogne da reše ovo pitanje, kao što je nedovoljna zastupljenost projekata koji, iako predstavljaju tržišno vredne inovacije, takođe

dovode do napretka u rodnoj ravnopravnosti, odgovor bi bio od velike pomoći. Fond bi trebalo da pomogne korisnicima bespovratne pomoći da postanu zainteresovani za rodnu ravnopravnost. Fond bi trebalo da predstavi rodnu statistiku i identifikuje pitanja zajedno sa njima i da im dozvoli da predlože načine rešavanja izazova kroz kreativne pristupe, njihov kreativni potencijal će biti stavljen u funkciju širokih društvenih potreba i stvaranja dodatne vrednosti.

R. Literatura

1. Alsos, G.A., Ljunggren, E. & Hytti U. (2013). Gender and innovation: state of the art and a research agenda. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 2013
2. Applying a Gender Lens to Science, Technology and Innovation, UNCTAD (2011). Available at: https://unctad.org/en/Docs/dtlstict2011d5_en.pdf
3. Beijing Declaration and Platform for Action, Fourth World Conference on Women, 15. septembar 1995. Dostupno na: <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>
4. Cvetanović, D., Despotović, L. and Jovanović-Kranjec, M. (2018.). Globalna konkurentnost Republike Srbije u smislu inovacionih performansi. *Ekonomika*, 64(1), str.25-35.
5. Dusan Bobera, D. i Lekovic, B. (2013.). Prepreke inovacijama u AP Vojvodini: Analiza podataka i nalaza istraživanja sa aspekta starosti i pola, Istraživanje interdisciplinarnog upravljanja, Univerzitet Josip Juraj Strossmaier u Osijeku, Ekonomski fakultet, Hrvatska, vol. 9, strane 57-66.
6. Esparcia, J. (2014). Innovation and networks in rural areas. An analysis from European innovative projects. *Journal of Rural Studies*, 34, str. 1-14.
7. European Innovation Scoreboard 2018. Exploratory Report B: Toward the incorporation of Big data in the European Innovation Scoreboard. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/30362/attachments/1/translations/en/renditions/native>
8. Growing Together, Most Successful EU Funded Projects in Serbia, Belgrade 2015, EU Info Centre in Belgrade
9. Guidance to facilitate the implementation of targets to promote gender equality in research and innovation (2018). Dostupno na: http://www.ciencia.gob.es/stfls/MICINN/Organismos/Intermedios/FICHEROS/Guidance_to_facilitate_the_implementation.pdf
10. Guidance on Gender Equality in Horizon 2020 (2016). Available at: http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/gender/h2020-hi-guide-gender_en.pdf#page=10
11. Howells, J. (2002). Tacit Knowledge, Innovation and Economic Geography. *Urban Studies*, 39(5-6), str. 871-884.
12. Implementation Completion and Results Report (TF071742) on a Grant in the Amount of €8.4 million (US\$11.9 million equivalent) to the Republic of Serbia for the Innovation Serbia Project, Report No: ICR00003911, Svetska banka, oktobar 2016.
13. International Organization for Standardization, ISO 16290:2013 Space systems -- Definition of the Technology Readiness Levels (TRLs) and their criteria of assessment
14. Innovate UK, <https://www.gov.uk/government/organisations/innovate-uk>

15. Klecha, E. (2017). *Gender Equality in ERA and Horizon 2020*. Three objectives for institutional change in ERA and H2020. Dostupno na: https://graphene-flagship.eu/news/Documents/Graphene-week-2017-Gender%20equality%20H2020_2017.pdf
16. Making Laws Work for Women and Men: A Practical Guide to Gender-Sensitive Legislation, OSCE/ODIHR (2017). Dostupno na: <https://www.osce.org/odihr/327836?download=true>
17. Mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system, ECOSOC Resolution, Excerpt from A/52/3, Chapter IV (1997). Dostupno na: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/ECOSOCAC1997.2.PDF>
18. Manceau Delphine, Morand Pascal, « A few arguments in favor of a holistic approach to innovation in economics and management », Journal of Innovation Economics & Management, 2014/3 (n°15)
19. Nikolic, M., Despotovic, D. i Cvetanovic, D. (2015.). Prepreke inovacijama u malim i srednjim preduzećima u Republici Srbiji. *Ekonomika*, Vol. 61 (br. 4), str. 89-96.
20. Oslo Manual 2018, Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, OECD/Eurostat
21. Policy Brief on Women's Entrepreneurship, OECD/European Union 2017
22. Report from the 2016 European Gender Summit to the European Commission and European Parliament (2016). Dostupno na: <https://gender-summit.com/attachments/article/1261/2016%20Gender%20Summit-Europe%20Report%20to%20EP%20and%20EC.pdf>
23. Roger C. Mayer, Richard S. Warr, and Jing Zhao, Do Pro Diversity Policies Improve Corporate Innovation?, decembar 2017., Financial Management Journal
24. Strategija naučno-tehnološkog razvoja Republike Srbije za period 2016 - 2020. godine. Dostupno na: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Strategija-engleski-jezik.pdf>
25. Republički statistički zavod, *Žene i muškarci u Srbiji, 2017.*

Dokumenti FID

Dokumenta za Program ranog razvoja

- MINI GRANTS Program Grant Manual (engleski)
- Priručni za Program ranog razvoja (srpski)
- Izjava Podnosioca prijave (srpski)
- Kontrolna lista za prijavu
- Poslovni plan
- Budžet projekta
- Prezentacija projekta
- Upitnik za pitanja iz oblasti životne sredine
- Uputstva za popunjavanje Upitnik za pitanja iz oblasti životne sredine
- Plan upravljanja životnom sredinom
- Ugovor o finansiranju (srpski)

Izveštaji:

- Tromesečni izveštaj o napretku
- Završni izveštaj o napretku
- Kvartalni finansijski izveštaj

Akti

- Confidentiality Policy and Prevention of Conflict of Interest (English)
- Politika poverljivosti i sprečavanje sukoba interesa (srpski)
- Review Guidelines (Mini Grants Program - English)
- Smernice za procenu projekta (Program ranog razvoja - srpski)
- Okvir za upravljanje ekološkim i društvenim pitanjima - ESMF
- Environmental and Social Management Framework – ESMF (English)
- Okvir za upravljanje ekološkim i društvenim pitanjima - ESMF (srpski)

Dokumenti za Program sufinansiranja inovacija

- MATCHING GRANTS Program Grant Manual (English)
- Priručnik za Program sufinansiranja inovacija (srpski)
- Izjava Podnosioca prijave (srpski)
- Kontrolna lista za prijavu
- Biznis plan
- Poslovni projekta
- Prezentacija projekta
- Finansijska prognoza
- Upitnik za pitanja iz oblasti životne sredine
- Uputstva za popunjavanje Upitnik za pitanja iz oblasti životne sredine
- Plan upravljanja životnom sredinom
- Ugovor o finansiranju (srpski)

Izveštaji:

- Tromesečni izveštaj o napretku
- Završni izveštaj o napretku
- Kvartalni finansijski izveštaj
- Komercijalni izveštaj o prodaji
- Nastavak finansiranja:
- Budžet projekta za drugu godinu
- Plan napretka i razvoja projekta za drugu godinu

Akti

- Confidentiality Policy and Prevention of Conflict of Interest (English)
- Politika poverljivosti i sprečavanje sukoba interesa (srpski)
- Review Guidelines (Matching Grants - English)
- Smernice za procenu projekta (Program sufinansiranja inovacija - srpski)
- Okvir za upravljanje ekološkim i društvenim pitanjima - ESMF
- Environmental and Social Management Framework – ESMF (English)
- Okvir za upravljanje ekološkim i društvenim pitanjima - ESMF (srpski)

Prilog 1: Globalni okvir, okvir EU i nacionalni okvir za rodnu ravnopravnost u inovacijama

Prepreke za inovacije u Srbiji nisu dobro dokumentovane i stoga nema inicijativa za njihovo uklanjanje. Postoji nekoliko radova o ovoj temi i oni koji ukazuju na: ličnu nespremnost na inovacije, nerazvijenu svijest o važnosti inovacija, neadekvatnu strategiju vlade za podršku inovativnosti, ograničeno tržište, nedovoljnost kapitala, neinovativnu organizacionu kulturu i nedovoljne podsticaje⁷³. Pored toga, nedostatak podataka u Agencije za poslovne registre koji su raščlanjeni po polu i nedostatak godišnjih istraživanja za Globalni monitor preduzetništva, otežava posao Vladi Srbije u smislu sagledavanja statusa i pitanja povezanih sa ženskim preduzetništvom. Rodni jaz u vezi sa imovinom i generalno teži pristup finansijama, otežavaju ženama da ostavre uspeh u inovacijama. Izazovi u pogledu usklađenosti radnog i privatnog života dodaju još jedan sloj tereta ženama preduzetnicama, a samim tim i ženama u inovacijama.

Posebna prepreka za žene je bio njihov pristup pravima na intelektualnu svojinu, što je identifikovala studija sprovedena u AP Vojvodini⁷⁴. U ovom slučaju, preduzetnice vide ovu barijeru kao veću prepreku nego muški preduzetnici. Zavod za intelektualnu svojinu Republike Srbije osnovao je Obrazovni i informativni centar koji nastoji da pruži niz usluga u oblasti intelektualne svojine i pomogne jačanje inovacionog kapaciteta Republike Srbije.

Srbija obeležava 26. april kao Svetski dan intelektualne svojine. Kampanja je 2018. godine bila fokusirana na ženske talente, radoznalost i hrabrost u oblikovanju promena u svetu za našu zajedničku budućnost. Međutim, nije bilo naknadnih aktivnosti.

Zadatak Priloga 1 je da prikaže operativni pravni i strateški okvir za rad FID na sprovođenju rodne analize ovog okvira, kao i da preporuči njegova poboljšanja na osnovu nalaza analize. Na taj način, okvir politika EU i relevantni izvori UN, OEBS i akademski izvori su isprepleteni kako bi se naglasile sličnosti i razlike. Ovaj Prilog može da bude koristan za donosiocima odluka koji primenjuju inovacije u oblikovanju i sprovođenju javnih politika, kao i za rukovodstvo FID u razumevanju izvora potražnje za više rodne ravnopravnosti u njihovom radu.

Rad FID je ukorenjen u sledećim zakonskim i strateškim aktima:

1. Zakon o inovacionoj delatnosti
2. Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srbije za period od 2016. do 2020. godine
3. Podzakonski akti Fonda za inovacionu delatnost⁷⁵

⁷³ Nikolic, M., Despotovic, D. i Cvetanovic, D. (2015.). Prepreke inovacijama u malim i srednjim preduzećima u Republici Srbiji. *Ekonomika*, Vol. 61 (br. 4), str. 89-96

⁷⁴ Dusan Bobera, Bojan Lekovic, Prepreke inovacijama u AP Vojvodini: Analiza podataka i nalaza istraživanja sa aspekta starosti i pola

⁷⁵ <http://www.inovacionifond.rs/cms/files/o-nama-akti/20180111%20Statut%20Fonda-precisceni%20tekst.pdf>

Zakon o inovacionoj delatnosti je rodno neutralan

Zakon o inovacionoj delatnosti predviđa da Fond obavlja poslove u vezi sa finansiranjem pripreme, realizacije i razvoja programa, projekata i drugih aktivnosti u oblasti sprovođenja inovacione politike, a naročito:

1. stručne i druge poslove u vezi sa pribavljanjem sredstava Fonda, upravljanjem tim sredstvima i njihovim korišćenjem;
2. posredovanje u vezi sa finansiranjem inovacione delatnosti iz sredstava međunarodnih organizacija, finansijskih institucija i tela, kao i domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica, naročito u oblastima nauke i tehnologije koje strateški dokumenti utvrde kao prioritete;
3. vođenje baze podataka o programima, projektima i drugim aktivnostima u oblasti inovacione delatnosti koje Fond finansira, kao i potrebnim i raspoloživim finansijskim sredstvima za njihovu realizaciju;
4. podsticanje, uspostavljanje i ostvarivanje saradnje sa međunarodnim i domaćim finansijskim institucijama i drugim pravnim i fizičkim licima radi finansiranja inovacione delatnosti, u skladu sa inovacionom politikom i drugim strateškim planovima i programima, kao i zaključenim međunarodnim ugovorima za namene utvrđene ovim zakonom.

U pogledu zahteva za planiranje, Fond: a) donosi godišnji i srednjoročni program rada; b) utvrđuje finansijski plan, periodični obračun i godišnji obračun; c) prati realizaciju programa i vrši kontrolu nad racionalnim korišćenjem sredstava; d) odlučuje o drugim pitanjima i vrši druge poslove utvrđene statutom Fonda.

Na srednjoročni program rada Fonda saglasnost daje Vlada, a na godišnji program rada Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Fond dostavlja Ministarstvu izveštaj o ostvarivanju programa rada za proteklu godinu, najkasnije do 31. marta tekuće godine, kao i u drugo vreme na zahtev Ministarstva.

Zakon je rodno neutralan. 'Rodno neutralan' pristup pretpostavlja da žene i muškarci imaju iste potrebe i brige ili zanemaruje razlike koje mogu da nastanu. Međutim, iskustvo pokazuje da žene i muškarci mogu imati različite potrebe i prioritete. Žene i muškarci mogu imati različite uloge u društvu, različite odgovornosti i različite nivoe pristupa resursima i materijalnim dobrima. Zapravo, „rodno-neutralni“ pristupi mogu više da odgovaraju na muške prioritete nego na potrebe žena „⁷⁶ tako što tiho podupiru *status quo*.

Prema tome, kada se želi izmeniti zakon i osmisliti politike za promovisanje rodne ravnopravnosti, Vlada se može osloniti na *Kako da zakoni budu jednaki za žene i muškarce: Praktičan vodič za rodno osetljivo zakonodavstvo*⁷⁷ ODIHR-a kako bi usmerila svoje napore u ovom procesu.

Šta je znači uvođenje rodne ravnopravnosti (gender mainstreaming) u zakone?

⁷⁶ Kako da zakoni budu jednaki za žene i muškarce: Praktičan vodič za rodno osetljivo zakonodavstvo, OSCE /ODIHR 2017.

⁷⁷ Ibid.

“Uvođenje rodne perspektive je proces procene implikacija za žene i muškarce bilo koje planirane akcije, uključujući zakonodavstvo, politike ili programe, u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija koja omogućava da brige i iskustva žena i muškaraca postanu integralna dimenzije dizajna, implementacije, praćenja i evaluacije politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama, tako da žene i muškarci imaju jednaku korist pri čemu se ne stvara nejednakost. Krajnji cilj je ostvarivanje rodne ravnopravnosti.”⁷⁸

Zakon o budžetskom sistemu je jasan i nedvosmislen

Zakon zahteva da svi budžetski korisnici počnu da sprovode rodno odgovorno budžetiranje u svojim budžetima do 2020. godine. Svi programi, programske aktivnosti i projekti na svim nivoima su uključeni u ovu obavezu. ROB definisano zakonom (član 2.) je integracija rodne perspektive u budžetski proces, uključujući rodnu analizu budžeta i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju postizanja rodne ravnopravnosti. Napredak u oblasti rodne ravnopravnosti predstavlja cilj budžeta (član 4.).

Definicija inovacije

U skladu sa Zakonom o inovacionoj delatnosti, analiza treba da uzme u obzir sledeće definicije.

Uokvireno Ključni termini zasnovani na Zakonu o inovacionoj delatnosti⁷⁹

Pojam	Definicija
1. Nacionalni inovacioni sistem	Skup organizacija, institucija i njihovih veza u funkciji generisanja, difuzije i primene naučnih i tehnoloških znanja u Republici Srbiji
2. Inovaciona delatnost	aktivnosti koje se preduzimaju radi stvaranja novih proizvoda, tehnologija, procesa i usluga ili značajne izmene postojećih, a u skladu sa potrebama tržišta
3. Inovacija	koncept, ideja i metod za dobijanje novog proizvoda ili procesa, uključujući otkriće nove tehnologije (proizvoda ili procesa) za iskorišćavanje prirodnih resursa
4. Inovacija	uspešna tržišna primena invencije, odnosno primena novog ili značajno poboljšanog proizvoda, procesa ili usluge (uključuje značajna poboljšanja tehničkih karakteristika, komponenti i materijala, ugrađenog softvera, korisničke orjentisanosti ili drugih funkcionalnih karakteristika) ili marketinške metode ili nove organizacione metode u poslovanju, organizaciji rada ili odnosima pravnog lica sa okruženjem, pa može biti: - inovacija proizvoda, kao primena novog ili značajno poboljšanog proizvoda, koje je novo za odnosno pravno lice (ne mora biti nova za tržište), a nije promena estetske prirode ili isključivo prodaja inoviranih proizvoda koje je proizvelo i razvilo drugo pravno lice; - inovacija procesa, kao primena novog ili značajno poboljšanog načina proizvodnje ili isporuke (uključujući značajne promene u tehnici, opremi ili softveru, ali ne isključivo organizacione i menadžerske promene) koja je nova ili unapređena za posmatrano pravno lice, bez obzira ko je razvio; - inovacija organizacije, kao primena novih ili znatnih promena u strukturi ili metodama menadžmenta, s namerom da se u odnosnom pravnom licu poboljša korišćenje znanja, kvaliteta proizvoda ili usluga, ili poveća efikasnost poslovnih tokova; - marketinška inovacija, kao primena nove marketinške metode, uključujući značajne promene u dizajnu proizvoda, pakovanju, plasmanu i promociji proizvoda i naplaćivanju proizvoda;
5. Inovacioni projekat	Skup aktivnosti kojima se realizuju programi inovacione delatnosti, a koji za rezultat ima stvaranje novih proizvoda, tehnologija, procesa i usluga ili značajnu izmenu postojećih u skladu sa potrebama tržišta

⁷⁸ Mainstreaming the gender perspective into all policies and programmes in the United Nations system, ECOSOC Resolution, Excerpt from A/52/3, Chapter IV, 1997, <<http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/ECOSOCAC1997.2.PDF>>.

⁷⁹ “Službeni glasnik RS”, br. 110/2005, br. 18/2010 I br. 55/2013

6. Inovaciona infrastruktura	okruženje stvoreno u oblasti informacionih i komunikacionih tehnologija, tehničko-tehnološkog opremanja, fizičke infrastrukture (prostorne, transportne, internet i intranet), kao i infrastrukture znanja (resursi naučnoistraživačkih organizacija i drugi obrazovni i konsalting resursi), koje je u funkciji pokretača restrukturiranja poslovnog sektora i umrežavanja subjekata inovacione delatnosti iz akademskog sektora i sektora privrede.
-------------------------------------	---

Zaposleni FID⁸⁰ vide inovacije kao stvaranje održive dodatne vrednosti u lancu vrednosti kompanije ili drugom lancu vrednosti. TRL⁸¹ ili merenje nivoa spremnosti tehnologije je teško primeniti na mikro i mala preduzeća prema njihovom iskustvu. Ne postoje ograničenja u pogledu sektora, ali realnost je da IKT dominiraju u uzorku uspešnih kandidata u Program ranog razvoja i Programu sufinansiranja inovacija.

Definicija koja se koristi od 2005. godine za statističko merenje inovacija u poslovnom sektoru sastoji se od paragrafa 146. i 150. Priručnika iz Osla⁸². *Inovacija* je implementacija novog ili značajno poboljšanog proizvoda (dobra ili usluge) ili procesa, novi marketinški metod, ili novi organizacioni metod poslovne prakse, organizaciji radnog mesta ili spoljnim odnosima.

Zajednička karakteristika inovacije je da mora biti *implementirana*. Nov ili poboljšan proizvod se implementira kada se uvede na tržište. Novi procesi, marketinške metode ili organizacione metode se primenjuju kada se one uvedu u stvarnu upotrebu u poslovanju firme.

Način na koji je inovacija definisana u ovom slučaju na kraju dovodi do odluke ko će dobiti sredstva. Iz rodne perspektive, multisektorske, holističke definicije inovacija daju preduzećima u vlasništvu žena veće šanse. Primer je prikazan u nastavku.

- Inovacija se ne dešava iznenada ili slučajno, ona je rezultat dugoročnih iterativnih procesa koji integriše sastojke, procedure i ishode. Stoga je neophodno **podsticati preduzeća da snažno stimulišu svoje dugoročne kapacitete za inovacije**.
- Kao i kod bilo koje kreativne aktivnosti, priroda inovacija čini uspeh retkim i često teško predvidljivim. Veliki broj paralelnih projekata je ono što obezbeđuje ekonomsku ravnotežu celine. Svrha nije da se dovodi u pitanje adekvatnost velikih projekata, na primer na evropskom nivou, već da se naglasi neophodnost da se preduzeća i javni organi ne fokusiraju preterano na radikalne inovacije, što je teško predvideti i još teže planirati. **Preterana želja za planiranjem i odabirom pobednika može opteretiti celu situaciju**.
- **Ne treba misliti da inovacije spadaju isključivo u domen određenih industrija, zanimanja/ pozicija ili preduzeća određene veličine, jer, po definiciji, inovacije nastaju na međusobno povezanoj prirodi sektora, preduzeća i zanimanja**. Puno industrije se danas ističe, dovodeći svaki sektor u takmičenje u inovacijama. Što se tiče kompanija, inovacije se odnose na sve vrste kompanija: početnike u poslovanju koji dovode u pitanje i zamenjuju poslovne modele i tehnologije; velike kompanije zbog svojih investicionih kapaciteta, posebno u oblasti istraživanja i razvoja i marketinga, i njihove ključne uloge u širenju inovacija; i MSP zbog

80 Intervju sa FID, 27. februar 2019.

81 TRL skala je metrika za opisivanje zrelosti tehnologije koju je razvila NASA 70-ih godina, da bi se procenila zrelost tehnologije pre integrisanja predmetne tehnologije u sistem. Danas sadrži 9 nivoa: Nivo 1 - Osnovno istraživanje: osnovni principi se posmatraju i evidentiraju; Nivo 2 - Primenjena istraživanja: koncept tehnologije i / ili formulisane primene; Nivo 3 - Ključna funkcija, dokaz koncepta; Nivo 4 - Laboratorijsko testiranje komponente ili procesa prototipa; Nivo 5 - Laboratorijsko testiranje integrisanog sistema; Nivo 6 - Verifikacija system prototipa; Nivo 7 - Demonstracija integrisanog pilot sistema; Nivo 8 - Ugrađnja sistema u komercijalni dizajn; Nivo 9 – Spremnost sistema za punu primenu; Nivo iznad nivoa 9 – Uvođenje na tržište. Evropska komisija je predložila da istraživački i inovacioni projekti koje finansira EU treba da usvoje skalu 2010. godine. Sprovođenje je počelo od 2014. godine u okviru programa Horizon 2020. TRL je standardizovan u ISO 16290: 2013.

82 OECD/Eurostat

njihove sposobnost da uspeju u interfunkcionalnim pristupima inovacijama. Nosioci inovacija se razlikuju od zemlje do zemlje; Mittelstand je srce nemačkog inovacionog kapaciteta, primera radi, dok su u Francuskoj najinovativnije velike kompanije, a startup-ovi su neverovatan pokretač inovacija u SAD-u⁸³.

Rodni paritet u organima FID

Organi Fonda su: **upravni odbor, direktor i nadzorni odbor**. Članove upravnog i nadzornog odbora imenuje i razrešava Vlada. **Upravni odbor** ima 5 članova, od kojih su 3 člana predstavnici Vlade, a 2 člana se imenuju na predlog Fonda, i to jedan iz reda zaposlenih u Fondu, a drugi predstavnik Fonda je iz reda nezavisnih stručnjaka u oblasti inovacione delatnosti. Predsednika upravnog odbora imenuje Vlada iz reda članova, na predlog ministra.

Nadzorni odbor ima tri člana koje čine: dva predstavnika Vlade i jedan predstavnik Fonda. Predsednika nadzornog odbora imenuje Vlada iz reda članova, na predlog ministra.

Direktora Fonda, na predlog ministra, a po pribavljenom mišljenju upravnog odbora, imenuje Vlada. Članovi upravnog i nadzornog odbora, kao i direktor Fonda, imenuju se na period od četiri godine.

Tabela u nastavku daje podatke razvrstane po polu za organe FID od početka 2011. do 2019. godine:

Organ	Godina	Muškarci	Žene
Upravni odbor	2011 – 2017.	2	3
	2017 - do danas	1	4
Nadzorni odbor	2011 – 2017.	2	1
	2017. do danas	1	2
Direktor	2011 – 2014.	0	1
	2014 – 2015.	1	0
	2015 - do danas	1	0
UKUPNO Svi organi	2011 – 2019.	8	11

Podaci pokazuju da **je Vlada postigla rodni paritet u zastupljenosti žena i muškaraca u organima FID u prethodnom periodu, sa više žena u tri organa i sa muškim direktorom u dužem periodu**. Ovo je u skladu sa Nacionalnom strategijom za rodnu ravnopravnost, specifičnim ciljem 3. Sistemsko uvođenje rodne perspektive u donošenje, sprovođenje i praćenje javnih politika: Unpređenja žena na vodeće pozicije u sektorima NEIM (npr. na istraživačkim i razvojnim pozicijama) je takođe prepoznato kao jedno od važnih polaznih tačaka za ravnopravnost polova u izjavi zamenika izvršnog direktora UN Woment, Lakshmi Puri, na konferenciji „Kako socijalno-tehnološke inovacije doprinose postizanju rodne ravnopravnosti“⁸⁴. Pošto je ravnopravnost žena i muškaraca osnovni princip ugovora o EU, rodna ravnopravnost je takođe jedan od ključnih prioriteta u Evropskom istraživačkom prostoru i države članice se pozivaju da stvore odgovarajuće pravno i političko okruženje; obezbede podsticaje i da, između ostalih aktivnosti, osmisle nacionalne akcione planove sa konkretnim akcijama za unapređenje rodne ravnopravnosti⁸⁵. Naredna 3 cilja su

83 Manceau Delphine, Morand Pascal, « A few arguments in favor of a holistic approach to innovation in economics and management », Journal of Innovation Economics & Management, 2014/3 (n°15), str. 101-115.

84 Sporedni događaj u organizaciji Češke Republike povodom 60. sednice Komisije za status žena, 17. mart 2016. <http://www.unwomen.org/en/news/stories/2016/3/lakshmi-puri-speech-at-social-and-technological-innovation-side-event>

85 Tri cilja za institucionalne promjene u EIP i H2020 https://graphene-flagship.eu/news/Documents/Graphene-week-2017-Gender%20equality%20H2020_2017.pdf

postavljena za institucionalne promene u EIP i H2020: a) Rodna ravnopravnost u smislu karijere, da bi se uklonile moguće predrasude i diskriminacija i obezbedile jednake mogućnosti; b) **Rodni balans u organima koji donose odluke**; i c) Integracija rodne dimenzije u sadržaj istraživanja, kako bi se osiguralo da se biološke karakteristike i socijalna / kulturna obeležja i žena i muškaraca uzimaju u obzir kada je to relevantno.

Stoga je važno uočiti **zadovoljavajuće trendove** u proteklih 8 godina rada FID po pitanju rodne raspodele pozicije donosilaca odluka. Rodna ravnopravnost u donošenju odluka u oblasti podrške inovacijama će se postići efektivno ako se u dužem vremenskom periodu očuva svrsishodna posvećenost nacionalnoj strategiji u oblasti rodne ravnopravnosti u sektoru inovacija. Do sada je ostvaren **odličan rezultat** bez bilo kakve posebne mere usmerene na zastupljenost žena u donošenju odluka u inovacijama. Vlada bi mogla da odluči da nastavi ovim putem ili da ukoreni rodni paritet u donošenju odluka FID kroz posebne mere i/ili podzakonske akte ove institucije.

Strategija naučnog i tehnološkog razvoja je rodno neutralna

Misija Strategije⁸⁶ je Uspostavljanje delotvornog nacionalnog istraživačkog i inovacionog sistema integrisanog u Evropski istraživački prostor koji se oslanja na partnerstva u zemlji i inostranstvu i doprinosi ekonomskom rastu, društvenom i kulturnom napretku, podizanju standarda građana i kvalitetu života. Ona postavlja sledećih šest ciljeva:

1. Podsticanje izvrsnosti i relevantnosti naučnih istraživanja u Republici Srbiji;
2. Jačanje povezanosti nauke, privrede i društva radi podsticanja inovacija;
3. Uspostavljanje efikasnog sistema upravljanja naukom i inovacijama u Republici Srbiji;
4. Osiguranje izvrsnosti i dostupnosti ljudskih resursa za nauku i privredu i društvene delatnosti;
5. Unapređenje međunarodne saradnje u domenu nauke i inovacija;
6. Povećanje ulaganja u istraživanje i razvoj putem javnog finansiranja i podsticanja ulaganja poslovnog sektora u istraživanje i razvoj

FID zauzima istaknuto mjesto u institucionalnom okviru za postizanje strateškog cilja 2. U stvari, svih devet mera podrške⁸⁷ u okviru ovog cilja se odnose na FID. Dve su direktno povezana sa ovom analizom. U okviru mere 288, Osnaživanje rada Fonda za inovacionu delatnost, Strategija nastoji da unapredi veze između naučnoistraživačkih organizacija i privrednih subjekata kroz rad i aktivnosti

86 Strategija naučno-tehnološkog razvoja Republike Srbije za period 2016 - 2020.god. Usvojena 2016. godine <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2015/08/Strategija-engleski-jezik.pdf>

87 Podsticanje primene rezultata naučnoistraživačkog rada; Osnaživanje rada Fonda za inovacionu delatnost; Dalji razvoj Projekta podrške inovacijama; Uspostavljanje zajedničkih inovacionih projekti privatnog sektora i naučnoistraživačkih organizacija; Unapređenje transfera znanja i tehnologija; Podsticanje osnivanja kompanija baziranih na naučno-istraživačkom radu („spinoff”); Naučno-tehnološki parkovi; Osnivanje istraživačko razvojnih klasteri i mreža konkurentnosti

88 Ibid. str. 14

Fonda za inovacionu delatnost. Aktivnosti Fonda za inovacionu delatnost u podsticanju inovativne delatnosti finansiranjem projekata preduzeća i naučnoistraživačkih organizacija u Republici Srbiji će se osnažiti obezbeđivanjem sredstava sledećim mehanizmima: budžetskom podrškom, kroz saradnju sa međunarodnim finansijskim institucijama, organizacijama, donatorima i učešćem privatnog sektora. Mera 3⁸⁹ se odnosi na FID i dalji razvoj Projekta podrške inovacijama u Srbiji. Naime, 'osnažiće se **Program ranog razvoja** namenjen privatnim mikro i malim preduzećima u Republici Srbiji, a koje poseduju tehnološku inovaciju. Za sprovođenje **Programa sufinansiranja inovacija** biće obezbeđena dodatna sredstva, čime se postojeće kompanije u Republici Srbiji podsticati da nastave ulaganja u istraživanje i razvoj i da na inovativnim proizvodima, uslugama i tehnologijama baziraju svoj dalji rast i konkurentnost na međunarodnom tržištu.'

Ključni pokazatelji u okviru cilja 2 su:

1. Izdvajanja za nauku iz privatnog sektora kao % BDP;
2. Broj registrovanih kompanija zasnovanih na znanju i inovacijama;
3. Broj zajedničkih projekata privrede i nauke;
4. Novi proizvod na tržištu;
5. Porast prihoda naučnoistraživačkih organizacija ostvaren kroz: licenciranje патената, prenos tehnologije, ugovore o korišćenju ili razvoju tehnologije, savetodavne servise i sl.;
6. Broj realizovanih istraživanja i usluga u kompanijama kroz primenu inovacionih vaučera;
7. Udeo kompanija sa tehnološkim inovacijama (kao % ukupnog broja kompanija);
8. Prihod od inovativnih proizvoda;
9. Broj „spin-off” kompanija;
10. Rangiranje Republike Srbije u međunarodnom okviru: Innovation Union Scoreboard, Global Innovation Index i dr.

Stoga strateška artikulacija i orijentacija na učinak ukazuju na isključivanje rodniх pitanja. Pre dvadeset i četiri godine, Radna grupa za rodna pitanja (GWG) Komisije Ujedinjenih nacija za nauku i tehnologiju za razvoj (CSTD) utvrdila je da je rod "nedostajuća karika" u nacionalnim programima nauke i tehnologije (N&T)⁹⁰ i da od tehničke promene više koristi imaju muškaraci nego žene, uglavnom zato što politike i programi N&T eksplicitno ne prepoznaju rodno specifičnu prirodu razvoja. GWG je identifikovala sedam „Transformativnih akcionih oblasti” i dala preporuke za delovanje u svakoj oblasti⁹¹:

1. Rodna ravnopravnost u naučno-tehnološkom obrazovanju
2. Obezbeđivanje mera koje omogućavaju rešavanja rodniх nejednakosti u naučnim i tehnološkim karijerama
3. Učiniti nauku osetljivom na potrebe društva: rodna dimenzija
4. Učiniti proces donošenja odluka o nauci i tehnologiji „rodno svesnim”
5. Bolja povezanost sa „lokalnim sistemima znanja”
6. Rešavanje etičkih pitanja u nauci i tehnologiji: rodna dimenzija

89 Ibid, str. 14

90 Applying a Gender Lens to Science, Technology and Innovation, UNCTAD, 2011

91 Preporuk je podržao ECOSOC u julu 1995.

7. Poboljšanje prikupljanja rodno raščlanjenih podataka za kreatore politika
8. Jednake mogućnosti za ulazak i napredovanje u većim naučnim, tehnološkim, inženjerskim i matematičkim (NTIM) i inovacionim sistemima. (Ova oblast je dodata 2006. godine)

Međunarodni standardi i modeli za rodno ravnopravne inovacije

Važnost veze između roda, nauke i tehnologije je prepoznata i na Četvrtoj svetskoj konferenciji o ženama 1995.⁹² godine i na Svetskom samitu o održivom razvoju (WSSD) 2002. godine. U trenutku kada Republika Srbija priprema svoj prvi Sveobuhvatni izveštaj o Pekingu +25, prilika je da se prisetimo navoda iz pomenute Pekinške platforme za akciju o ulozi N&T u vezi sa:

- **Poboljšanjem pristupa žena tehnologijama, informacijama i tehničkoj pomoći** (kao preduzetnika, poljoprivrednika i proizvođača u ribarstvu);
- Merama za poboljšanje pristupa žena naučnom obrazovanju i tehničkoj obuci;
- **Pristupom žena netradicionalnom zapošljavanju;**
- Rodno osetljivim zdravstvenim istraživanjima;
- **Priznavanjem autohtonog znanja žena;**
- **Jačanjem položaja žena naučnica i tehnologa;**
- **Uticanjem i potencijalima novih tehnologija, uključujući informacione tehnologije;** i
- Uloge žena u upravljanju prirodnim resursima i uticaju degradacije životne sredine na život žena.

„Rodna pitanja u razvoju preduzetništva i inovacija se prvenstveno odnose na nepoznavanje ili tendenciju da se zanemare ženska mikro i mala preduzeća (posebno u neformalnom sektoru). To se odražava na nedostatak podrške, resursa, kredita i finansiranja, kao i na obuku i obrazovanje za žene preduzetnice. Nauka, tehnologija i inovacije **ne uključuju samo tehnološku podršku u procesima proizvodnje i kvaliteta, već i poslovnu podršku kroz savetovanje, obuku i pristup tržištu**“⁹³.

Postoji **mного tačaka od kojih se može krenuti u uvođenje rodne ravnopravnosti** u naknadnom razvoju nacionalne strategije u oblasti podrške inovacijama nakon 2020. godine. Na primer, nova osnovna analiza podataka o kompaniji treba da bude raščlanjena po polu vlasnika; podaci istraživača po sektorima i polu; podaci o licenciranju patenta treba da budu raščlanjeni prema polu vlasnika patenta; savetodavne usluge bi mogle, u određenoj meri, biti razvrstane po polu na nivou ukupnih skupova sertifikovanih pružalaca usluga, na primer, itd.

Osim podataka razvrstanih po polu, **uključivanje ‘prećutnog znanja’ i netehnoloških inovacija** u strateški okvir / okvir FID bi donelo koristi ženama. Mnogo zastupljenije u društvenim inovacijama i u oblastima koje se oslanjaju na „prećutno znanje“. Prećutno znanje je nekodifikovano/ nepisano, neopipljivo znanje kako se stiče neformalnim usvajanjem naučenog ponašanja i procedura. Učenje na nestrukturiran ili polustrukturiran način je ključni proces u sticanju i prenošenju prećutnog znanja⁹⁴. Koncept prećutnog znanja postaje sve više cenjen i od strane

⁹² Beijing Declaration and Platform for Action, <http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>

⁹³ UNDAW, 2010

⁹⁴ Ibid., str.92

akademika i menadžera.⁹⁵Prepoznaje se da igra ključnu ulogu u rastu preduzeća i ekonomskoj konkurentnosti". Prećutno znanje čini važan element u bazi znanja firme i ima centralnu ulogu u učenju same organizacije.

Inovacija je takođe centralni faktor za razvoj ruralnih područja, na primer, kako u pogledu diversifikacije tako i povećanja konkurentnosti, a odnosi se i na nove strukture upravljanja⁹⁶. Stvaranje, usvajanje ili prilagođavanje inovacija je posebno složeno, i zahteva pravu kombinaciju lokalnog znanja (često prećutnog i implicitnog) sa stručnim znanjem (često eksplicitnog i formalizovanog), kao i podršku širokih mreža.

Okvir politike inovacija EU ide u istom smeru. Nove razvojne mogućnosti dolaze od stvaranja novih proizvoda i usluga iz:⁹⁷

- tehnoloških otkrića
- **novih procesa i poslovnih modela**
- **netehnoloških inovacija i inovacija u sektoru usluga**

Postoji uravnotežen fokus na sva tri dela. U Srbiji je naglasak na tehnološkim inovacijama.

Unija inovacija⁹⁸ je jedna od 7 vodećih inicijativa strategije Evropa 2020. godine za pametan, održiv i inkluzivan rast. To je akcioni plan EU koji sadrži više od 30 akcionih tačaka i ima za cilj da uradi 3 stvari:

- da Evropa u nauci postigne svetsku klasu
- **ukloni prepreke za inovacije kao što su skupo patentiranje, fragmentacija tržišta, sporo utvrđivanje standarda i manjak veština**
- revolucionizuje način na koji javni i privatni sektori rade zajedno, posebno kroz Partnerstva za inovacije između evropskih institucija, nacionalnih i regionalnih vlasti i preduzeća.

U Srbiji, prepreke za inovacije nisu dovoljno dobro dokumentovane i stoga nema inicijativa za njihovo uklanjanje. Postoji nekoliko radova o ovom pitanju koji ukazuju na: ličnu nespremnost na inovacije, nerazvijenu svest o važnosti inovacija, neadekvatnu strategiju vlade za podršku inovativnosti, ograničeno tržište, nedovoljnost kapitala, neinovativnu organizacionu kulturu i nedovoljne podsticaje⁹⁹. Pored toga, nepostojanje podataka o Privrednim registrima koji su raščlanjeni po polu i nedostatak godišnjih istraživanja za *Global Entrepreneurship Monitor*, Vladi Srbije stvaraju poteškoće u utvrđivanju statusa i problema ženskog preduzetništva. Rodni jaz u smislu vlasništva nad imovinom i generalno teži pristup finansijama čine da ostvarivanje uspeha u inovacijama za žene bude teže. Izazovi u pogledu usklađenosti radnog i privatnog života dodaju još jedan sloj dodatnog opterećenja za žene preduzetnice, a samim tim i za žene u inovacijama.

Posebna prepreka za žene je bio ostvarivanje prava na intelektualnu svojinu, što je utvrđeno studijom u AP Vojvodini¹⁰⁰. U ovom slučaju, preduzetnice vide ovu barijeru kao veću prepreku

95 Howells, Jeremy. (2002). Tacit Knowledge, Innovation and Economic Geography. Urban Studies.

96 Esparcia, Javier. (2014). Innovation and networks in rural areas. An analysis from European innovative projects. Journal of Rural Studies.

97 https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation_is

98 https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/goals-research-and-innovation-policy/innovation-union_en

99 Nikolic, M., Despotovic, D. i Cvetanovic, D. (2015.). Prepreke inovacijama u malim i srednjim preduzećima u Republici Srbiji. Ekonomika, Vol. 61 (br. 4), str. 89-96

100 Dusan Bobera, D. i Lekovic, B. (2013.). Prepreke inovacijama u AP Vojvodini: Analiza podataka i nalaza istraživanja sa aspekta starosti i pola

nego muški preduzetnici. Studija zaključuje da je Zavod za intelektualnu svojinu Republike Srbije osnovao Obrazovni i informativni centar koji teži da pruži niz usluga u oblasti intelektualne svojine i pomogne jačanju inovacionog kapaciteta Republike Srbije.

Srbija obeležava 26. april kao Svetski dan intelektualne svojine. Kampanja je 2018. godine bila fokusirana na ženski talenat, radoznalost i hrabrost u oblikovanju promena u svetu za našu zajedničku budućnost. Međutim, nije bilo naknadnih aktivnosti.

U okviru glavnog instrumenta EU za istraživanje i razvoj, ohrabruje se integracija pitanja ravnopravnosti polova u okviru programa Horizon 2020 na nivou strukture timova i učešća žena u donošenju odluka, kao i u pogledu sadržaja koji je relevantan za rodna pitanja. Novi pojam **rodno osetljive inovacije** je iskovan da označi slučajevi kada se metodama polne i rodne analize stvaraju nova znanja. Primeri kako rodne metode doprinose istraživanju i inovacijama mogu se naći na http://ec.europa.eu/research/swafs/gendered-innovations/index_en.cfm?pg=home

Evropska komisija i Helsinška grupa za rodna pitanja u istraživanju i inovacijama su pripremile smernice za dostizanje ciljeva za promovisanje rodne ravnopravnosti u istraživanjima i inovacijama¹⁰¹, u konsultaciji sa platformom zainteresovanih strana u okviru Evropskog istraživačkog područja. Ova publikacija učvršćuje opredijeljenost EU za rodnu ravnopravnost kroz svrsishodne i ciljane akcije za promovisanje, ulaganje i merenje napretka u ovoj oblasti.

Smernice za rodnu ravnopravnost u Horizon 2020¹⁰² uvode **cilj od 40%** za nedovoljno zastupljen pol među stručnim proceniteljima i zahteva rodnu ravnopravnost u brojkama, ali i uključivanje rodnog sadržaja u smislu istraživačkih znanja i veština. Horizon 2020 uvodi rodnu ravnopravnost u proceduralne korake i ističe obavezan cilj postizanja rodne radnopravnosti u članu 33 modela ugovora sa korisnicima. Od korisnika se zahteva da **preduzmu sve mere za promovisanje jednakih mogućnosti** između muškaraca i žena u sprovođenju aktivnosti. Oni moraju da, u meri u kojoj je to moguće, teže rodnoj ravnoteži na svim nivoima osoblja zaduženih za predmetnu aktivnost, uključujući nadzorni i upravljački nivo.

U 2016. godini je više žena (57%) nego muškaraca (43%) dobilo titulu doktora. Žene čine većinu u mnogim akademskim oblastima; međutim, muškarci su više zastupljeni u: inženjeringu, proizvodnji i građevinarstvu (57%) i uslugama (69%). „Muškarci su dominantni među članovima Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU). U 2016. godini, više od 90% svih članova bili su muškarci. U Odjeljenju za društvene nauke nema ni jedne žene. „Među zaposlenima u oblasti istraživanja i razvoja, u 2016. godini su dominirali muškarci sa 52% učešća. Gotovo isti odnos je i među naučnicima. Najveći broj žena istraživača je u medicinskim naukama, gotovo 60%, a njihov udeo je najmanji u inženjerstvu i tehnologiji, oko 37%. U većini starosnih grupa, žene su kompjuterski pismenije nego muškarci. U starijim starosnim grupama više je muškaraca među korisnicima računara. Većina korisnika interneta su žene.¹⁰³

Gender Equality in Academia And Research Gear Tool, https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/mh0716096enn_1.pdf

101 2018, http://www.ciencia.gob.es/stfls/MICINN/Organismos_Intermedios/FICHEROS/Guidance_to_facilitate_the_implementation.pdf

102 http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/grants_manual/hi/gender/h2020-hi-guide-gender_en.pdf#page=10

103 Izvor: Žene i muškarci u Srbiji, 2017. str. 166 <http://publikacije.stat.gov.rs/G2017/PdfE/G20176008.pdf>

Poređenje između okvira politike EU i okvira politike Srbije u oblasti inovacija otkriva da su **domaćem okviru nedostaje namera da se podrži rodna ravnopravnost** i, shodno tome, posvećenost i konkretne ciljane akcije i merenja u ovoj oblasti. Budući da će važenje strateškog okvir uskoro da istekne, otvara se prilika za uvođenje rodne ravnopravnosti.

Promovisanje inovativnih politika, praksi i procedura¹⁰⁴

- Istraživanje inovacija i pola naglasilo je kako se dominantna slika inovacija i inovatora gradi na stereotipnim pojmovima o polu; promovisanje muškaraca i određenih oblika muškosti kao norme (Blake & Hanson 2005, Pettersson 2007, Niberg 2009, Lindberg 2012). Osim toga, politika inovacija je kritikovan zato što je isključiva i daje prednost uskom rasponu od aktera sledeći jasan rodni obrazac, reprodukuje socijalne isključenosti, jača tradicionalne oblasti koje obeležava muški rod i time ne uspeva da identifikuje obećavajuće buduće inovativne oblasti.
- Ukratko, muškarac sa idejom o tome kako visokotehnološki proizvod može da utiče na proces obnove u tradicionalnoj industriji se bolje uklapa u inovaciju nego žena iz etničke manjine sa idejom o tome kako proces može dovesti do socijalne pravde u društvu.

Ostala važna područja koja nisu obuhvaćena trenutnom politikom inovacija u Srbiji

Predmetne oblasti se ovde pominju zbog svog potencijalnog uticaja na rodnu ravnopravnost i ekonomsko osnaživanje žena:

- Veštine za inovacije
- Javne nabavke za inovacije¹⁰⁵

Veštine za inovacije se mogu razviti i posvećenost njihovom merenju može biti izraz zainteresovanosti za ovu oblast. Semafor EU o inovacijama¹⁰⁶ je primer alata koji može pomoći u tom pogledu¹⁰⁷. To je instrument koji koristi Evropska komisija za analizu učinka inovacija. Tabela rezultata inovacija uključuje¹⁰⁸ tri osnovne grupe indikatora inovacija svrstanih u osam dimenzija sa ukupno 25 različitih indikatora. Prva grupa indikatora uključuje ulazne faktore koji omogućavaju inovacije, ali se ne odnose na bilo koje preduzeće i pokrivaju tri dimenzije inovacije:

Dimenzija 1 – ne odnosi se na firme	Dimenzija 2 - Evaluacija inovacija na nivou preduzeća	Dimenzija 3 - Rezultati inovacionih aktivnosti preduzeća
Ljudski resursi	Investicije preduzeća	Inovatori
Istraživački sistemi	Povezanost i preduzetništvo	Ekonomski efekti
Finansije i podrška	Intelektualna svojina	

¹⁰⁴ https://www.su.se/polopoly_fs/1.344344.1504097185!/menu/standard/file/Promoting%20innovation.pdf

¹⁰⁵ [//www.cy.se/polopoly_fs/1.344344.1504097185!/http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/public-procurement_en](http://www.cy.se/polopoly_fs/1.344344.1504097185!/http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/policy/public-procurement_en)

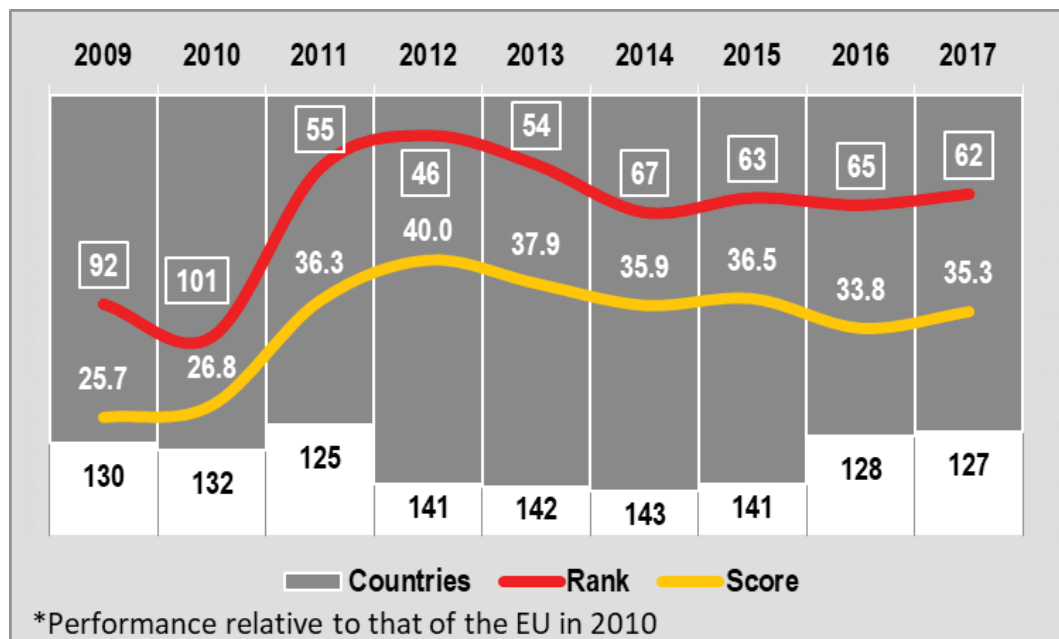
¹⁰⁶ Evropske inovacije semafora 2018 istraživački izveštaj B: Ka ugrađivanje velikih podataka u Evropske innovation Scoreboard, 19. jun 2018

¹⁰⁷ http://interactivetool.eu/f/ектенсионс/ДГГРОВ4/ЕИС_2.хтмл#а

¹⁰⁸ Таке од Душана Цветановић Лена Деспотовић и милона Јовановић-Крањец, о глобалној конкурентности Републике Србије у погледу иновација перформанси, Економика, вол. 64, јануар-март 2018, стр 25 - 35 Душана

Ukupan napredak Srbije prikazan je na slici u nastavku.

Slika 1: Inovacione vrednosti i rangiranje Srbije prema Indeksu globalnih inovacija po godinama¹⁰⁹

Republika Srbija je posvećena merenju napretka u oblasti rodne ravnopravnosti korišćenjem alata koji podatke čini uporedivim sa statusom članica EU. Srbija je jedina zemlja izvan EU koja se obavezala na ovo merenje.

Veštine za inovacije grade se na preduzetničkim veštinama.

Da bi se iskoristile mogućnosti, EU je utvrdila važnost javnih nabavki inovacija (JNI) u vodećoj inicijativi Inovaciona unija „Evropa 2020“. Šira upotreba JNI znači da:

- javni organi deluju kao prvi kupci / inicijalni kupci i promovišu korišćenje praksi nabavki koje su naklonjene inovacijama
- Komisija podržava razvoj grupa nabavljača, daje smernice (1 MB) i uspostavlja platformu za podršku da pomognu organima da sprovedu nabavku inovacija
- Zemlje EU se podstiču da sprovedu mere stimulisanja inovacija kroz prakse javnih nabavki.

Evropski samit za rodnu ravnopravnost Evropske komisije i Evropskog parlamenta iz 2016. godine doneo je sledeće ključne zaključke¹¹⁰:

- 1. Naučni dokazi snažno podupiru potrebu da se rodna pitanja uključe u kreiranje i implementaciju politika koje promovišu istraživanje i inovacije zasnovane na izazovima,** i oni čine važan deo Horiyon 2020. Istraživanje je pokazalo da biološke i socio-kulturne razlike između žena i muškaraca mogu da proizvedu različite rezultate za žene i muškarce, a ovi efekti mogu da utiču na naučni kvalitet

¹⁰⁹ Izvor: Dušan Cvetanović, Lena Despotović i Milena Jovanović-Kranjec prema podacima iz Indeksa globalnih inovacija za 2017.: Inovacije hrane svet, 2017.

¹¹⁰ <https://gender-summit.com/attachments/article/1261/2016%20Gender%20Summit-Europe%20Report%20to%20EP%20and%20EC.pdf>

i relevantnost nauke za društvo, što, sa druge strane, utiče na prihvatanje novih tehnoloških inovacija u društvu.

2. **Rodna pitanja i socijetalni izazovi su često blisko povezani. Multidisciplinarni aspekti pola mogu biti izvor interdisciplinarne saradnje velikog broja zainteresovanih aktera.** Oni donose koristi čitavom lancu vrednosti znanja od fundamentalnih istraživanja do tehnoloških inovacija i društveno-ekonomskog napretka. Ovako se može promovisati nove sinergije između delovanja politika za rešavanje društvenih izazova, kao što su Horizon 2020, Agenda programa održivog razvoja UN 2030; Program OECD za inkluzivne inovacije; AUC Afrika 2063; UNESCO-va vizija nauke za održivu budućnost i Milenijumska tehnološka nagrada TAF.
3. Organizovanje **efikasnog naučnog odgovora na društvene izazove** zahteva pouzdanu statistiku, pažljivu analizu podataka i pokazatelje visokog kvaliteta za praćenje i poređenje položaja žena i muškaraca u istraživanju, inovacijama i društveno-ekonomskim aktivnostima. Na primer, potrebna je saradnja između različitih napora za poboljšanje tačnosti indeksa rodne ravnopravnosti i rodni indeksa vezanih za NTIM, koje trenutno promovišu NordForsk, UNESCO, IDB10 i UNSDSN1. Izveštaji *EU She Figures* daju dobre pokazatelje za praćenje rodne ravnopravnosti u akademskim istraživanjima i naučnom ljudskom kapitalu, ali bi trebalo poboljšati i uvesti raščlanjene statističke podatke o polu kako bi se pratio kvalitet i performanse inovacija, posebno kroz Semafor EU o inovacijama, i kako bi se pomoglo u identifikaciji korisiti od rodne ravnopravnosti u čitavom lancu vrednosti naučnih znanja.
4. Horizon 2020 (i prethodni FP7) obezbeđuje sredstva za projekte koji implementiraju planove za rodnu ravnopravnost u organizacijama koje izvide i finansiraju istraživanja. Ovo iskustvo je važno za postizanje strukturnih promena u akademskim istraživanjima, ali bi rezultati trebalo da budu prenešeni i u druge mehanizme EU osmišljene **da privuku i zadrže više žena istraživača, kao i da povećaju naučni kvalitet i relevantnost - kako strukturalnu tako i u smislu sadržaja istraživanja** - dostupne putem MSCA, SGHRM, EURAKSESS, i Povelje i kodeksa za istraživače.
5. Samit za rodnu ravnopravnost pomaže jačanju glasa Evrope u globalnim debatama o ulozi nauke u društvu. **Pristup zasnovan na dokazima i konsenzusu** koji promoviše Samit za rodnu ravnopravnost - Evropa se proširio i na druge kontinente. **Uključivanje institucija, lidera, praktičara i eksperata** iz različitih regiona transformiše Samit za rodnu ravnopravnost u globalni savez za promovisanje **rodno osetljivih istraživanja i inovacija zasnovanih na izazovima**; usklađivanje pravila i praksi kako bi se olakšala međunarodna saradnja i mobilnost; kao i povezivanje kriterijuma za naučnu izuzetnost sa društvenom važnošću nauke.

Ovaj prilog jasno pokazuje da postoji dovoljno prostora za poboljšanje politike, strategije i implementacije inovacija i na taj način jačanje rodne relevantnosti operativnog okvira FID.

Prilog 2: Instrumenti za prikupljanje podataka

Program ranog razvoja	Ukupna sredstva odobrena kandidatima (EUR)	Ukupna isplaćena sredstva (EUR)	Broj патената који се могу pripisati подршци FID, жене	Broj патената који се могу pripisati подршци FID, мушкарци	Sektorska ograničenja
1. POZIV	742,535.00	690,907.83	N / A	N / A	Nema
2. POZIV	528,270.09	589,576.00	N / A	N / A	Nema
3. POZIV	909,403.45	960,339.00	N / A	N / A	Nema
4. POZIV	730,021.05	760,230.00	N / A	N / A	Nema
5. POZIV	1,450,463.20	Implementacija u toku	N / A	N / A	Nema
6. POZIV	999,485.30	Implementacija u toku	N / A	N / A	Nema
Program sufinansiranja inovacija	Ukupna sredstva odobrena kandidatima (EUR)	Ukupna isplaćena sredstva (EUR)	Broj патената који се могу pripisati подршци FID, жене	Broj патената који се могу pripisati подршци FID, мушкарци	Sektorska ograničenja
1. POZIV	1,217,961.37	1,285,043.00	N / A	N / A	Nema
2. POZIV	1,101,770.36	971,439.77	N / A	N / A	Nema
3. POZIV	243,004.70	259,595.00	N / A	N / A	Nema
4. POZIV	998,991.68	Implementacija u toku	N / A	N / A	Nema
5. POZIV	2,045,305.75	Implementacija u toku	N / A	N / A	Nema
Program ranog razvoja	Ukupna dodeljena sredstva (EUR)		Program sufinansiranja inovacija		
1. POZIV	EUR 3M	EUR 3M	1. POZIV		
2. POZIV			2. POZIV		
3. POZIV			3. POZIV		
4. POZIV					
5. POZIV	EUR 2,5M		4. POZIV		
6. POZIV	EUR 3M		5. POZIV		

